

๑๒ ปีประชาธิปไตยไทย กับ ประชาธิปไตยเมื่อ ๒๕๐๐ ปีที่แล้ว
ความเข้าใจในสิ่งที่เรียกได้ว่าเป็นพรรค/กลุ่มการเมืองในประชาธิปไตยเอเธนส์ *

รองศาสตราจารย์ ดร. ไซยนต์ ไชยพร *

บทนำ

ประเด็นเรื่องพรรคการเมืองในการเมืองไทยขณะนี้จะเป็นปัญหาสำคัญให้ขบคิด ไม่ว่าจะเป็นสำหรับนักวิชาการหรือประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับข้อดีหรือสภาพการณ์ที่ควรจะเป็นสำหรับเสถียรภาพของการเมืองไทย เช่น การเมืองไทยควรจะดำเนินไปภายใต้การขับเคลื่อนของสองพรรคใหญ่เท่านั้น หรือควรจะเปิดโอกาสให้มีมากกว่าสองพรรค

คนจำนวนหนึ่งยังคงเชื่อในข้อดีของการมีระบบสองพรรคใหญ่ โดยพรรคหนึ่งเป็นรัฐบาลแต่เพียงพรรคเดียว ซึ่งจะทำให้เกิดรัฐบาลหรือฝ่ายบริหารที่เข้มแข็งมีประสิทธิภาพและมีความเป็นเอกภาพในการปฏิบัติงาน ส่วนอีกพรรคหนึ่งก็ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านไปจนกระทั่งเมื่อถึงเวลาหนึ่ง เมื่อผู้คนส่วนใหญ่เกิดความไม่พอใจหรือเบื่อหน่ายพรรคที่เคยเป็นรัฐบาล พรรคฝ่ายค้านก็จะกลายมาเป็นพรรครัฐบาลสลับกันไปภายใต้ระยะเวลายาวหรือสั้นก็แล้วแต่สถานการณ์ทางการเมือง เหมือนกับที่เกิดขึ้นในการเมืองอังกฤษ ซึ่งภายใต้ระบบสองพรรคใหญ่นี้ พรรคหนึ่งอาจจะอยู่ในอำนาจเป็นรัฐบาลเป็นเวลานานเป็นสิบปีก็ไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดแต่อย่างใด หากประชาชนส่วนใหญ่ยังคงสนับสนุนเห็นด้วยกับนโยบายต่างๆ ของพรรคนั้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงวันหนึ่ง ผู้คนส่วนหนึ่งที่มีได้เป็นฐานเสียงที่ตายตัวของพรรคใดพรรคหนึ่ง ก็จะหันมาสนับสนุนพรรคฝ่ายค้านให้เป็นรัฐบาลได้ ซึ่งในรูปแบบดังกล่าวนี้ พรรคฝ่ายค้านอย่างพรรคประชาธิปไตยของไทยเราก็ควรที่จะเข้าใจและยอมรับในเงื่อนไขของระบบสองพรรคนี้ว่า บางทีมันต้องใช้เวลากว่าจะกลับมาเป็นรัฐบาลได้อีก แต่อย่างไรก็ตาม มันก็หนีไม่พ้น

แต่ดูเหมือนว่า สมาชิกพรรคจำนวนหนึ่งของพรรคฝ่ายค้านบ้านเราอาจไม่ได้เรียนรู้หรือเข้าใจประวัติศาสตร์ของระบบสองพรรคที่ในโลกตะวันตกที่การเมืองไทยพยายามลอกเลียนแบบ และไม่สามารถอดทนรอคอย “วันนั้น” ได้ จึงพากันท้อแท้หรือท้อถอย ถึงขนาดละทิ้งพรรคเดิมที่พวกตนสังกัด หันมาตั้งพรรคใหม่เพื่อมุ่งหวังจะเป็นรัฐบาลหรือร่วมรัฐบาล

แต่ขณะเดียวกัน การทยอยออกจากพรรคที่ทำหน้าที่ฝ่ายค้านไปตั้งพรรคใหม่ หรือไปสังกัดพรรคที่มีศักยภาพสูงที่จะจัดตั้งรัฐบาลหลังจากการเลือกตั้งสมัยหน้าที่กำลังจะมาถึง ก็มีได้หมายความว่า เป็นเรื่องผิด หรือเป็นสิ่งที่แสดงถึงความไม่เข้าใจในกระบวนการการทำงานระบบสองพรรค เพราะพวก

* เนื้อหาใจความโดยส่วนใหญ่ของบทความนี้มาจากการแปล เรียบเรียงและขยายความจากบทที่หนึ่ง “Political Groups in Fifth-Century Athens” ในหนังสือ **The New Politicians of Fifth-Century Athens** ของ W. Robert Connor, (Cambridge: Hackett: 1992), pp. 3-34.

* หัวหน้าภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เขาอาจจะสังเกตเห็นว่า เงื่อนไขทางการเมืองในสังคมไทยอาจจะต่างจากเงื่อนไขทางการเมืองของประเทศที่มีการเมืองระบบสองพรรคใหญ่ ที่ดูแล้วไม่มีทางที่จะพรรคของตนซึ่งทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านจะกลับขึ้นมาเป็นพรรครัฐบาลได้ เพราะไปๆมาๆ การเมืองไทยอาจจะดำเนินไปเหมือนกับการเมืองในมาเลเซียหรือสิงคโปร์มากกว่า นั่นคือ มีพรรคเดียวที่มีอิทธิพลบทบาทในทางการเมืองอย่างยาวนานมาก ซึ่งหมายความว่า พรรคฝ่ายค้านจะไม่สามารถมี “วันนั้น” ได้เลย ดังนั้น พรรคการเมืองทางเลือกหรือพรรคการเมืองที่สามจึงอุบัติขึ้นเพื่อเป็นทางออกมิให้เกิดการต่อเนื่องของสถานะเผด็จการโดยพรรคเดียวหรือโดยผู้นำพรรคเพียงคนเดียวอย่างที่เรานำอยู่ในขณะนี้ ซึ่งถือว่าไม่เป็นผลดีต่อการเมืองแบบประชาธิปไตย

แต่การเกิดพรรคการเมืองที่สามหรือพรรคทางเลือกนี้ นักวิชาการจำนวนไม่น้อยย่อมพิพากษาว่า มันไม่ใช่พรรคการเมืองตามนัยความหมายที่แท้จริงของการเป็นพรรคการเมือง เพราะมันเกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วน จะเป็นการรวมตัวเฉพาะกิจของกลุ่มคนมากกว่าที่จะเป็นพรรคการเมืองตามนิยามในตำรารัฐศาสตร์ตะวันตกสมัยใหม่ทั่วไป

แต่พรรคการเมืองที่สามจะเป็นพรรคการเมืองหรือไม่ นั่นก็คงต้องเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณากันต่อไป เพราะแม้แต่การอุบัติขึ้นของพรรคไทยรักไทยเองก็ดูเหมือนว่าจะไม่เป็นไปตามตำราหรือทฤษฎีพรรคการเมืองเช่นกัน หากเป็นการรวมตัวเฉพาะกิจภายใต้นโยบายเฉพาะการ/ลและภายใต้การนำของบุคคลบางคนอย่าง พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร เท่านั้น เพราะไม่มีใครจินตนาการได้ว่า หลังจาก พ.ต.ท. ดร. ทักษิณแล้ว ใครที่จะสามารถสืบสานนำพรรคไทยรักไทยได้ และอุดมการณ์หรือเอกลักษณ์ของพรรคจะเป็นอย่างไร

ยิ่งกว่านั้น นอกจากพรรคมหาชนที่กล่าวอ้างความเป็น “พรรค” และความเป็นพรรคทางเลือกที่สาม ก็ยังมีพรรคที่เกิดจากการรวมตัวของนักวิชาการ โดยเฉพาะนักวิชาการสายกฎหมายมหาชนที่อ้างความเป็น “พรรค” และความเป็นพรรคทางเลือกที่สาม (อันดับสอง) อีกด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายมุ่งมั่นในการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญ เพื่อคลี่คลายและหาทางออกให้กับพัฒนาการของการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย และยืนยันด้วยว่า เป็นพรรคที่ไม่ฝักใฝ่ทางการเมือง ไม่เข้าข้างใด และพร้อมที่จะสลายพรรคทันทีที่ภารกิจบรรลุตามเป้าหมาย

อย่างไรก็ตาม โดยรวมๆแล้ว พรรคการเมืองไทยก็ยังคงอยู่ห่างไกลจากนิยามหรือทฤษฎีพรรคการเมืองของโลกรัฐศาสตร์ตะวันตกสมัยใหม่ ซึ่งเป็นไปได้ว่า เราอาจจะต้องเขียนตำราเรื่องพรรคการเมืองของเราเองเพื่อทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะของความเป็นพรรคการเมืองแบบไทยๆของเรา !

เมื่อพูดถึงลักษณะเฉพาะของพรรคการเมืองในแต่ละสังคม การหันกลับไปศึกษาเรื่องราวทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโบราณของเอเธนส์ก็อาจจะช่วยให้เราเห็นภาพหรือเข้าใจเรื่องราวของพรรคการเมืองในสังคมปัจจุบันก็เป็นได้

I

อย่างที่ทราบกันดีว่า ประชาธิปไตยเอเธนส์นั้นเป็นประชาธิปไตยทางตรง ไม่มีการเลือกตั้ง ส.ส. เมื่อไม่มีการเลือกตั้งผู้แทน มันก็ไม่น่าจะมีสิ่งที่เรียกว่า “พรรคการเมือง” ใช่หรือไม่? เพราะพรรคการเมืองในความเข้าใจในบริบทการเมืองสมัยใหม่คือ กลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่ต้องตรงกันและรวมตัวเพื่อเสนอตัวให้ประชาชนเลือกเข้าไปออกกฎหมายหรือกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนที่เลือกพวกเขาเหล่านั้น

แต่ถ้าคิดให้ดีแล้ว การเป็นประชาธิปไตยทางตรง การไม่มีการเลือกตั้ง ส.ส. มิได้จำเป็นจะต้องไม่มีพรรคหรือกลุ่มการเมือง เพราะไม่ว่าการเมืองในรูปแบบไหน ย่อมมีกลุ่ม พวก หรือพรรคอยู่เสมอ แม้กระทั่งในระบบเผด็จการพรรคเดียว ก็ยังมีปีกซ้ายปีกขวาหรือมุ้งเล็กมุ้งใหญ่ภายในพรรคอยู่ดี เพียงแต่ว่า มันจะเข้มแข็งและมีบทบาทอิทธิพลเพียงไรเท่านั้น

ขณะเดียวกัน การกล่าวว่า มีสิ่งที่เรียกว่า “พรรคการเมือง” ในการเมืองแบบประชาธิปไตยทางตรงของเอเธนส์นั้นก็อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดไขว้เขวไปได้ว่า สิ่งทีเรียกว่า “พรรคการเมือง” ในนครรัฐกรีกโบราณอย่างเอเธนส์นั้นมีนัยความหมายเช่นเดียวกันกับสิ่งที่เรียกว่า “พรรคการเมือง” ในระบอบการเมืองสมัยใหม่

แต่เพื่อความสะดวก จะขออนุโลมเรียกกลุ่มทางการเมืองในประชาธิปไตยเอเธนส์ว่า “พรรคการเมือง” ไปพลางๆก่อน และหลังจากอธิบายเรื่องราวของ “พรรคการเมือง” ในการเมืองเอเธนส์แล้ว ผู้อ่านก็คงจะสามารถเข้าใจและตัดสินใจได้ถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่าง “พรรคการเมือง” เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีที่แล้ว กับ “พรรคการเมือง” ในการเมืองสมัยใหม่ปัจจุบัน

สายสัมพันธ์ทางครอบครัว (Family Ties)

ลักษณะเด่นประการแรกของสิ่งที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “พรรคการเมือง” หรือ “กลุ่มการเมือง” ในการเมืองประชาธิปไตยเอเธนส์โบราณเริ่มต้นจาก “สายสัมพันธ์ทางครอบครัว”

ในช่วงราว ทศวรรษที่ 450 หรือ 440 ก่อนคริสตกาล ซึ่งเป็นระยะเวลาเกือบสี่สิบถึงห้าสิบปี หลังจากที่เอเธนส์ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยทางตรง¹ การที่พลเมืองเอเธนส์คนหนึ่งที่มีอายุในวัยหนุ่มมีความปรารถนาจะรับใช้สังคมและสร้างชื่อเสียงทางการเมืองของตนขึ้นมาได้ กระบวนการหรือวิธีการที่จะก้าวสู่สถานะดังกล่าวในการเมืองเอเธนส์ในช่วงเวลาที่กล่าวไปนี้ย่อมแตกต่างจากที่เคยเกิดขึ้นในสมัยพ่อหรือปู่ของเขาซึ่งยังอยู่ในสมัยที่ยังไม่เป็นประชาธิปไตย เพราะภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

¹ ดู “เส้นทางประชาธิปไตย”

และ “บทความปรัชญาการเมืองว่าด้วย: กำเนิดประชาธิปไตยเอเธนส์:

การเมืองในประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ในการเมือง” ใน รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (2542) 50 ปีรัฐศาสตร์

ธรรมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 149-210.

ทางตรง การก้าวสู่สถานะสำคัญในทางการเมือง จะต้องเกิดขึ้นในสภาประชาชน โดยเริ่มจากการที่พลเมืองคนหนึ่งถูกจับฉลากให้เข้าร่วมประชุมสภาประชาชน และเข้าไปแสดงความรู้ความสามารถจากการอภิปรายในประเด็นต่างๆในสภา และสามารถโน้มน้าวใจให้เสียงส่วนใหญ่ในสภาเห็นด้วย นอกจากนี้ สำหรับตำแหน่งทางการบริหารที่สำคัญๆ เช่น ตำแหน่งแม่ทัพในทางการทหารที่ต้องการความรู้ความเชี่ยวชาญพิเศษ จำต้องใช้วิธีการเสนอชื่อ และเลือกตั้งจากชื่อที่ถูกเสนอ ผู้ที่ประสงค์จะขึ้นสู่ตำแหน่งดังกล่าวนี้ นอกจากจะต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญแล้ว ก็ยังต้องมีพรรคพวกที่ให้ส่งเสริมและสนับสนุนเลือกเขาขึ้นมาด้วย

ดังนั้น การณรงค์หาเสียงเพื่อให้ผู้คนเห็นคล้อยตามตนในสภาหรือเลือกตนสำหรับตำแหน่งสำคัญๆจึงเกิดขึ้น ซึ่งใครก็ตามที่มีเส้นสายสัมพันธ์ทางครอบครัว มีฐานะดี หน้าตาบุคลิกภาพดีก็ย่อมจะได้เปรียบกว่าคนที่ไม่มี หรือมีแต่ด้อยกว่า

ซึ่งไปๆมาๆแล้ว ปัจจัยเรื่องสถานะ ชนชั้น และสายสัมพันธ์ทางครอบครัวและเครือญาติ มิตรสหายจึงเป็นพื้นฐานสำคัญเบื้องต้นของสิ่งที่เรียกว่า “กลุ่มหรือพรรคการเมือง” ในประชาธิปไตยโบราณอย่างเอเธนส์

พลเมืองเอเธนส์ที่ปรารถนาจะมีบทบาท อำนาจและอิทธิพลในสาธารณะหรือในทางการเมือง ย่อมต้องมีฐานอำนาจ จำเป็นต้องเป็นคนที่มิใช่คนพลเมืองยอมรับความคิดของเขา และรวมถึงผู้คนที่ตัวเขาสามารถพึ่งพาไว้วางใจได้ด้วย ในเบื้องต้นที่จะได้เสียงสนับสนุน เขาจำเป็นต้องเข้าหาบรรดาผู้ซึ่งมีผลประโยชน์และทัศนคติความคิดที่อยู่ในแนวเดียวกัน ซึ่งส่วนหนึ่งก็คือผู้คนที่อยู่ในชนชั้นหรือสถานะทางสังคมเศรษฐกิจเดียวกัน และแน่นอนว่า คนกลุ่มแรกที่มีคุณสมบัติดังกล่าวและยังมีความสนิทชิดเชื้อกับเขามากกว่ากลุ่มคนอื่นๆก็คือ กลุ่มครอบครัววงศ์วานญาติของเขานั่นเอง

คนที่เป็นนักการเมืองในเอเธนส์ช่วงประมาณทศวรรษที่ 450-440 ก่อนคริสตกาลนี้ โดยส่วนใหญ่แล้ว จัดอยู่ในประเภทที่เรียกว่า กลุ่ม “ครอบครัวการเมือง” (political families) ความหมายของการเป็น “ครอบครัวการเมือง” นี้หมายถึง ครอบครัวที่มีจารีตการสืบสานพฤติกรรมปฏิบัติที่ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมสาธารณะ และมีหน่อเนื้อเชื้อไขที่ได้รับการสนับสนุนหรือถูกคาดหวังให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง

ตัวอย่างหนึ่งคือ กรณีของ Cimon ซึ่งมาจากตระกูลครอบครัวที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในเอเธนส์ Cimon เป็นบุตรของ Miltades ส่วนมารดาชื่อ Hegesypile ผู้มีชาติตระกูลเทียบเท่ากับเจ้าหญิงชาวเทรเซียน (Thracian) ² ส่วน Miltades เคยเป็นผู้ปกครองหรือเจ้าแห่งแคว้นหนึ่งของชาวเทรเซียน เขาเป็นนักรบ แม่ทัพและผู้บัญชาการการรบที่ยุทธภูมิ Marathon ³ และเป็นผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเมืองเอเธนส์ตลอด

² Thrace เป็นนครรัฐสำคัญแห่งหนึ่งในสมัยกรีกโบราณ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ของบัลแกเรียในปัจจุบัน ชาวเมืองเทรซได้รับการยอมรับเป็นเผ่าพันธุ์และคูรายป่าเถื่อน

³ Marathon เป็นพื้นที่ตั้งของชุมชนใหญ่ทางชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของเอเธนส์ และเป็นยุทธภูมิตั้งการรบระหว่างชาวกรีกโบราณกับพวกเปอร์เซีย และในการรบครั้งนั้นถือเป็นครั้งแรกที่ชาวกรีกได้ชัยชนะต่อพวกเปอร์เซีย

ชีวิตของเขา ส่วนบิดาของ Miltades ผู้ซึ่งเป็นปู่ของ Cimon นั้นก็มีชื่อเสียงจากการเป็นนักคิดปัญญานคนหนึ่งในสังคม แม้ว่าจะไม่ถึงกับโดดเด่นมากนัก แต่เขาก็ได้รับความนิยมนกย่องจากบรรดาผู้คนชาวกรีกทั่วไปไม่เฉพาะในเอเธนส์ ด้วยการที่เป็นเขาเป็นผู้ได้รับรางวัลชัยชนะในการแข่งขันโอลิมปิกถึงสามครั้งติดต่อกัน⁴ แม้ว่าจะไม่มีการบันทึกชัดเจนถึงบทบาททางการเมืองของผู้เป็นปู่ของ Cimon แต่การที่เขาถูกลอบสังหารในคืนก่อนการประชุมสภา โดยมีสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางการเมืองของผู้ปกครองเอเธนส์ในสมัยก่อนหน้าที่จะเป็นประชาธิปไตย⁵ ย่อมบ่งบอกว่า เขาต้องเป็นคนสำคัญทางการเมืองและถือว่าเป็นบุคคลอันตรายต่อผู้มีอำนาจทางการเมืองในสมัยนั้น

หลังจากพิจารณาสายตระกูลบรรพบุรุษในครอบครัวของ Cimon แล้ว ในสายลูกหลานของ Cimon เองก็มีการสืบสานบทบาททางการเมืองที่สำคัญด้วย เช่น Lacedaemonius บุตรชายคนหนึ่งของ Cimon ผู้ซึ่งเป็นผู้บัญชาการรบกองทัพมา และต่อมาเมื่อเกิดสงครามเพโลโปนีเซียน⁶ เขาก็ได้เป็นแม่ทัพคนหนึ่งในการสงครามดังกล่าว ดังนั้นจะเห็นได้ว่า จากตัวอย่างของครอบครัวของ Cimon เราจะพบ “ครอบครัวการเมือง” ที่มีสมาชิกครอบครัวเข้าไปมีบทบาทและมีตำแหน่งสำคัญทางการเมืองโดดเด่นถึงสี่ชั่วคน

⁴ การแข่งขันโอลิมปิกเป็นการแข่งขันที่จัดขึ้นเฉพาะในหมู่ชาวกรีกโบราณด้วยกัน ราวปี 776 ก่อนคริสตกาล เกือบสามพันปีมาแล้ว การแข่งขันกีฬาโอลิมปิกในสมัยโบราณนั้นพัฒนาจากนัยที่เกี่ยวกับความเป็นตัวตนของมนุษย์ นั่นคือ ความเป็นสมบูรณ์พร้อมสรรพทั้งร่างกายและจิตวิญญาณ ดังนั้น มันจึงเกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องศาสนาหรือความศักดิ์สิทธิ์เป็นสำคัญด้วย โดยเฉพาะความเชื่อในเทพเจ้าของชาวกรีกโบราณ และด้วยเหตุนี้ คนกรีกเท่านั้นถึงจะมีสิทธิ์เข้าร่วมในการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก ซึ่งทำให้เรื่องของศักดิ์ศรีและเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์นั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ยิ่งกว่านั้น ด้วยแก่นสำคัญของประเด็นศักดิ์ศรีของความเป็นคนกรีกและความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้ากรีก สงครามและความขัดแย้งระหว่างคนกรีกด้วยกันเอง จำต้องหยุดพักเพื่อให้คนกรีกจากนครรัฐต่างๆ ได้มาร่วมพิธีกรรมและการประลองแข่งขัน พุดง่ายๆก็คือ เมื่อถึงคราวมีการแข่งขันโอลิมปิกในทุกๆสี่ปี ไม่ว่าจะมีการทำสงครามระหว่างกันอย่างไร คนกรีกต้องหยุดรบเพื่อมาแข่งขันกันในโอลิมปิก ชนิดของกีฬาหรือการแข่งขันในโอลิมปิก ได้แก่ การแข่งขันขว้างจาน (discus) การพุ่งแหลน (javelin) กระโดดไกล มวยปล้ำ ขี่ม้า เป็นต้น ซึ่งเป็นการกีฬาที่สะท้อนความแข็งแกร่งและความสามารถในการต่อสู้ในการสงคราม การแข่งขันโอลิมปิกจึงเปรียบเสมือนสัญลักษณ์หรือตัวแทนความสามารถในการรบของผู้คนจากบ้านเมืองของคนกรีกโบราณ ทุกคนที่เข้าการประลองพลความสามารถในโอลิมปิกโบราณนั้นมุ่งที่จะเอาชนะเหนือคนอื่นอย่างราบคาบสมบูรณ์ และผู้ชนะจะได้รับเกียรติยกย่องให้เป็นวีรบุรุษของบ้านเมืองและเผ่าพันธุ์คนกรีกทั้งหมด และที่สำคัญ โดยปรกติ คนกรีกโบราณคิดว่า เผ่าพันธุ์ของตนนั้นอยู่เหนือเผ่าพันธุ์ของคนชาติพรรณอื่นๆอยู่แล้ว ดังนั้น วีรบุรุษผู้เป็นสุดยอดของคนกรีกก็คือสุดยอดของความเป็นมนุษย์

⁵ ผู้ปกครองเอเธนส์ในช่วงก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยทางตรงคือ Pisistratos ซึ่งปกครองในระบอบทรราชย์ (tyranny) ตามนัยความหมายกรีกโบราณ ดูเชิงอรรถที่ 15

⁶ Peloponnesian War คือสงครามครั้งยิ่งใหญ่และยาวนานระหว่างชาวกรีกโบราณด้วยกันเอง โดยเกิดจากความขัดแย้งหลักระหว่างเอเธนส์กับสปาร์ตา ผู้ที่บันทึกเรื่องราวโดยละเอียดของสงครามครั้งนี้คือ Thucydides ในบันทึก The History of Peloponnesian War และดูการวิเคราะห์สาเหตุของความขัดแย้งในการเกิดสงครามดังกล่าวได้จาก G.E.M. de Ste. Croix, **The Origins of the Peloponnesian War**, (London: Duckworth: 1972, 1989).

นอกจากความช่วยเหลือสนับสนุนจากครอบครัวในสายตรงของตัวเองแล้ว ยังเป็นเรื่องปกติที่ผู้ที่ต้องการแสวงหาอำนาจและชื่อเสียงทางการเมืองในการเมืองเอเธนส์สมัยนั้นจะหาการสนับสนุนช่วยเหลือจากบรรดาพี่น้องและสมาชิกเครือญาติของวงศ์ตระกูลโดยรวมได้อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นญาติทางเขยหรือสะใภ้ที่สัมพันธ์ที่ตึงกันห่างออกไปบ้างก็ตาม เพราะสังคมกรีกสมัยนั้นก็ยังไม่ต่างจากสังคมโบราณอื่นๆที่ยังมีสำนึกในการให้ความสำคัญในเรื่องสายสัมพันธ์ทางเครือญาติมากกว่าสังคมสมัยใหม่⁷ ดังนั้น “ครอบครัวการเมือง” ในสังคมเอเธนส์โบราณจึงมีจารีตและความชอบธรรมที่สามารถแสวงหาเสียงสนับสนุนจากกลุ่มเครือญาติ ครอบครัวหรือครัวเรือน (oikiai) ในสังคมกรีกโบราณนั้นยังมีลักษณะที่ชัดเจนในเรื่องของสายสัมพันธ์ของวงศ์ตระกูลหรือ “สายโลหิต” (genes) อยู่ไม่น้อย และครอบครัวส่วนใหญ่ในสมัยนั้นมักจะกล่าวอ้างให้ความสำคัญกับการสืบสานมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน และเงื่อนไขของการเป็นเครือญาติกันนั้นนับจากความสัมพันธ์ร่วมกันหกประการดังนี้คือ:⁸

หนึ่ง สายสัมพันธ์จากการมีพิธีกรรมทางศาสนาร่วมกัน

สอง สายสัมพันธ์โดยมีที่ฝังศพผู้คนในครอบครัวร่วมกัน

สาม สายสัมพันธ์ในการมีสิทธิ์ร่วมกันหรือมีสิทธิ์ต่อกันและกันในเรื่องการสืบทอดทรัพย์สิน

สี่ สายสัมพันธ์ในพันธะผูกพันในการช่วยเหลือ ปกป้องและเรียกร้องหรืออ้างสิทธิ์ต่อความเสียหายหรือการถูกละเมิดต่างๆ

ห้า สายสัมพันธ์จากสิทธิ์และพันธะผูกพันต่อกันและกันในการแต่งงานหรือครองญาติในกรณีที่มีการวางตัวหรือหมั้นหมายไว้ โดยเฉพาะในกรณีที่มิบุตรหญิงที่กำลังพำนักหรือมีทายาทผู้รับทรัพย์สมบัติที่เป็นหญิง

หก สายสัมพันธ์จากการครอบครองทรัพย์สินร่วมกัน

ลักษณะความสัมพันธ์ทั้งหกประการนี้เองที่ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า สายสัมพันธ์ทางครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน “ครอบครัวการเมือง” โดยเหตุผลสำคัญที่มักได้รับการอ้างร่วมกันอยู่เสมอก็คือ การมีสายเลือดเดียวกันหรือมีบรรพบุรุษเดียวกัน ซึ่งเมื่อพิจารณาอย่างจริงจังแล้ว จะพบว่า เหตุผลดังกล่าวนี้เป็นเพียงข้ออ้างหรือเป็นมายาคติที่ถูกสร้างหรือใช้ร่วมกันมากกว่าที่คนเหล่านั้นจะมาจาก “สายโลหิต” เดียวกันหรือร่วมกันอย่างบริสุทธิ์แท้จริง จะว่าไปแล้ว กลุ่มหรือครอบครัวการเมืองที่ขยายตัวนั้นถือกำเนิดขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์ที่จะพิทักษ์ปกป้องดูแลผลประโยชน์ร่วมกันภายใต้ความเป็นกลุ่มชนชั้นสูงหรือกลุ่มอภิสิทธิ์ชนเสียมากกว่า และจากเงื่อนไขดังกล่าวนี้เองที่สมาชิกหรือคนในกลุ่มหรือครอบครัว

⁷ ซึ่งน่าสนใจที่จะเปรียบเทียบกับสายสัมพันธ์ของ “ครอบครัวการเมือง” ของสังคมไทยในปัจจุบัน

⁸ G. Grote, *A History of Greece* (London: 1884), III 54-55, อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, (Cambridge: Hackett: 1992), p. 11.

การเมืองดังกล่าวนี้จึงมักจะมาจากบรรดาผู้ที่มียุทธศาสตร์ในทางทรัพย์สินความมั่งคั่งที่ต้องได้รับการพิทักษ์ปกป้อง นั่นคือ มักจะเป็นพลเมืองที่มีฐานะดีและรวมถึงบรรดาผู้คนในสังกัดดูแลของพวกเขาด้วย

ถ้าพิจารณาโดยใช้กรอบของความเป็น “ครอบครัวการเมือง” ที่กล่าวไปข้างต้น จะพบว่าการเมืองในสังคมเอเธนส์โบราณในช่วงศตวรรษที่ห้าก่อนคริสตกาลนั้น จำนวน “ครอบครัวการเมือง” มีอยู่ในราวหนึ่งร้อยครอบครัว แม้ว่าจะเป็นจำนวนที่น้อยเมื่อเทียบกับจำนวนครัวเรือนทั้งหมดของพลเมืองเอเธนส์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวการเมืองนั้นถือเป็นเพียงหนึ่งในสี่ของครอบครัวพลเมืองทั้งหมดในระบอบประชาธิปไตยทางตรงของเอเธนส์ แต่กระนั้น ครอบครัวการเมืองที่ว่าเป็นครอบครัวที่มีบทบาทอิทธิพลสำคัญ และถือครองตำแหน่งสำคัญๆทางการเมืองในช่วงต้นและตอนกลางของศตวรรษที่ห้า

อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีนักวิชาการที่ตั้งข้อสงสัยหรือข้อแย้งในบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองของครอบครัวการเมืองในการเมืองเอเธนส์ โดยให้เหตุผลว่า บทบาทและอิทธิพลของครอบครัวการเมืองนั้นดำรงอยู่จริงในเอเธนส์ แต่เป็นเอเธนส์ในช่วงก่อนเป็นประชาธิปไตย เพราะหลังจากที่เอเธนส์เป็นประชาธิปไตยจากการนำของ Cleisthenes ในปี 507 ก่อนคริสตกาล บทบาททางการเมืองของครอบครัวการเมืองดังกล่าวนั้นก็ไย่มีความสำคัญในการเมืองไปมาก และคงเหลือแต่เพียงบทบาทในทางพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นเพียงกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมเท่านั้น มิใช่ในการเมืองอีกต่อไป

แต่ข้อสงสัยหรือข้อสังเกตที่ว่านี้ก็จะไม่น่าเชื่อถือได้เท่าไรนัก เพราะจากหลักฐานข้อเขียนในงานของ Plato ได้กล่าวถึงบทบาทความสำคัญของ “syngeneia” หรือ “ครอบครัวการเมือง” ที่ยังมีอิทธิพลสำคัญอย่างยิ่งในสมัยของพวกเขา ซึ่งอยู่ในราวครึ่งหลังของศตวรรษที่ห้าก่อนคริสตกาล การที่ Plato ใช้คำว่า “syngeneia” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายถึง การรวมตัวของสายสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือครอบครัวนั้น เป็นคำที่มีความแตกต่างจากคำว่า “oikia” ซึ่งหมายถึง ครัวเรือนหรือครอบครัวหนึ่งๆเท่านั้น ดังนั้น การกล่าวโดยใช้คำว่า “syngeneia” จึงเป็นการสะท้อนสถานะความเป็นจริงทางสังคมการเมืองของการมีอยู่ของสายสัมพันธ์พลสนับสนุนของการรวมกลุ่มเป็น “ครอบครัวการเมือง” ที่ยังคงดำรงอยู่สืบต่อมาจากการเมืองช่วงก่อนประชาธิปไตยจนถึงในช่วงที่เอเธนส์เป็นประชาธิปไตยแล้ว⁹ แม้ว่าอาจจะไม่มีอิทธิพลสำคัญได้เหมือนเดิมเหมือนในระบอบเก่า รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการและช่องทางในการเข้าสู่การเมืองด้วย แต่จากหลักฐานข้อเขียนของ Plato ซึ่งเป็นชาวเอเธนส์ที่อยู่ในช่วงศตวรรษที่สี่นั้นบ่งบอกถึงความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างสมาชิกของกลุ่มครอบครัวการเมืองอยู่เสมอ ตัวอย่างได้แก่ การช่วยเหลือที่ Euryptolemus มีต่อ Pericles ผู้ถูกกล่าวหาในกรณีข้อผิดพลาดจากการทำสงครามที่ Arginusae และด้วยความสามารถและความชาญฉลาดของ Euryptolemus ผู้เป็นญาติของ Pericles ก็สามารรถช่วยให้ Pericles รอดจากข้อกล่าวหาดังกล่าวได้¹⁰

⁹ ดู Plato, **Republic**, 491c: [Lysias] 6.53; Plato, **Gorgias** 472b; Plato, **Laws**, 878d. และดู P. MacKendrick, **The Athenian Aristocracy 399-31 B.C.** (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press: 1969) อ้างใน W. Robert Connor, **The New Politicians of Fifth-Century Athens**, opcit., p. 13.

¹⁰ ดู Xenophon, **Hellenica** 1.7.21 อ้างใน W. Robert Connor, **The New Politicians of Fifth-Century Athens**, opcit., p. 13.

ถ้าพิจารณาถึงกฎหมายจารีตประเพณีในสังคมกรีกโบราณเอง ก็จะพบหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อสายสัมพันธ์ของความเป็นกลุ่มหรือครอบครัวการเมืองด้วยในสถานะความเป็นจริงในสังคม ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงความผูกพันเหนียวแน่นที่เด่นชัดเป็นพิเศษของ “สายสัมพันธ์ทางครอบครัว” (gene) ของสังคมกรีกโบราณ ตัวอย่างในประวัติศาสตร์กรีกโบราณชี้ให้เห็นว่า ผลกระทบสำคัญที่เกิดขึ้นจากการเพิกเฉยหรือละเลยเรื่องทางการเมืองของสมาชิกในกลุ่มหรือครอบครัวการเมือง ด้วยพฤติกรรมหรือการกระทำของสมาชิกคนหนึ่งสามารถมีผลกระทบต่อเครือข่ายครอบครัวทั้งหมดได้ ไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือลบก็ตาม

อย่างเช่น ในศตวรรษที่เจ็ดก่อนคริสตกาล Megacles ผู้เป็นหนึ่งในกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองที่ยิ่งใหญ่ของเอเธนส์ และเป็นหนึ่งในเครือข่ายครอบครัวการเมืองสายตระกูล (genos) Alcmaeonid ที่มีชื่อเสียงในสังคม เขาได้กระทำการละเมิดหรือหมิ่นเทพเจ้าในขณะที่พยายามจะจัดการกับการก่อการร้ายในทางการเมือง และการกระทำของเขานั้นได้มีบทลงโทษเกิดขึ้น แต่การลงโทษกลับมิได้เกิดขึ้นต่อตัวเขาและครอบครัวของเขาเพียงลำพังเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงวงศ์วานญาติ (genos) ของเขาทั้งหมดด้วย และข้อกล่าวหาในการหมิ่นศาสนาของ Megacles ก็ยังคงถูกสืบสานต่อมาจนถึงรุ่นลูกหลาน แม้ว่าข้อกล่าวหาเดิมที่ถูกใช้ในคนรุ่นต่อมาจะเป็นประเด็นหรือการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองเสียมากกว่าก็ตาม อย่างเช่น ในช่วงศตวรรษที่ห้า ในกรณีที่คนในครอบครัวการเมืองในตระกูล Lacedaemonians ใช้ข้อกล่าวหาดังกล่าวเล่นงาน Pericles ผู้ซึ่งมีมารดาอยู่ในสายตระกูล Alcmaeonid ที่สืบสานมาจาก Megacles ในศตวรรษที่เจ็ด

จะเห็นได้ว่า วิธีคิดและมุมมองในเรื่องสายสัมพันธ์และเครือญาติในศตวรรษที่เจ็ดในสมัยที่เอเธนส์ยังมิได้เป็นประชาธิปไตยก็ยังคงดำรงอยู่ในศตวรรษที่ห้า แม้ว่าเวลาจะเลยผ่านมาถึงสองร้อยปี วิธีคิดดังกล่าวก็จะเป็นวิถีปรกติของผู้คนในเอเธนส์แม้ในยุคที่เป็นประชาธิปไตยแล้วก็ตาม นอกจากหลักฐานอ้างอิงที่ได้ยกไปข้างต้น ก็ยังมีหลักฐานที่ปรากฏในข้อเขียนของ Herodotus อีกด้วย และรวมถึงที่ปรากฏในข้อเขียนที่บันทึกเกี่ยวกับผลงานหรือเรื่องราวที่เกี่ยวกับศิลปะและประติมากรรม อย่างเช่น การสร้างอนุสาวรีย์หรือรูปปั้นของ Philaios ซึ่งมีความเชื่อที่เกิดขึ้นตามกันมาว่าเป็น ต้นตระกูลแห่งเครือข่ายครอบครัวในสายของเขา (Philaid clan) หรือในการอุทิศให้เป็นอนุสรณ์ระลึกถึงสงครามที่ Marathon และถือเป็นเกียรติแก่ Militades แห่งเดลฟี (Delphi) ศิลปะประติมากรรมเหล่านี้เป็นหลักฐานบ่งชี้ถึงความเชื่อในความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวและความกลมเกลียวกันใน “สายสัมพันธ์ทางครอบครัว” (genos) ซึ่งเป็นพื้นฐานหรือข้ออ้างแห่งการเกิดการช่วยเหลือสนับสนุนและอุปถัมภ์กันภายใน “ครอบครัวการเมือง”¹¹

และเมื่อระบบวิธีคิดในลักษณะนี้ยังคงดำรงอยู่ในการเมืองแบบประชาธิปไตยในศตวรรษที่ห้าของเอเธนส์ มันจึงเป็นเรื่องปรกติที่สมาชิกผู้ใดในครอบครัวที่มีความมุ่งมั่นที่จะเข้าไปมีบทบาทในทางการเมืองย่อมจะต้องกระตือรือร้นที่จะธำรงรักษาและเสริมสร้างสถานะและจุดยืนของความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของสายสัมพันธ์ของ “ครอบครัวการเมือง” ของเขา ขณะเดียวกัน มันก็เป็นสิ่งที่ต้องพึงระมัดระวังใน

¹¹ น่าสนใจที่จะเปรียบเทียบกับอนุสาวรีย์พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

การสนับสนุนช่วยเหลือสมาชิกในเครือข่ายครอบครัวให้เข้าสู่สายทางการเมือง เพราะอย่างที่กล่าวไปแล้วว่า พฤติกรรมหรือการกระทำทางการเมืองใดของสมาชิกในครอบครัวย่อมส่งผลกระทบต่อสมาชิกทั้งหมดในเครือข่ายได้ทั้งในทางบวกและในทางลบ¹² แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อสมาชิกในครอบครัวการเมืองหนึ่งๆ ได้เข้าสู่การเมืองแล้ว ก็จะเห็นได้ชัดเจนว่า มันเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่กลุ่มครอบครัวการเมืองของเขาจะต้องมุ่งพยายามสนับสนุนช่วยเหลือให้คนของตนประสบความสำเร็จมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ดังนั้น เราจึงสามารถสรุปได้จากตัวอย่างและหลักฐานดังกล่าวนี้ถึงการมีอยู่และความสำคัญของ “กลุ่ม/ครอบครัวการเมือง” ในฐานะเป็นฐานเสียงทางการเมืองในเอเธนส์ในศตวรรษที่ห้าในฐานะที่อาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งของสิ่งที่เรียกว่า “พรรคการเมือง” ในประชาธิปไตยโบราณเมื่อสองพันห้าร้อยปีที่แล้ว และเราควรจะมอง “กลุ่ม/ครอบครัวการเมือง” (genos) ในสังคมการเมืองกรีกโบราณนี้ ไม่ใช่ในฐานะเป็นเพียงหน่วยทางสังคมธรรมดาๆ แต่ถือเป็นหน่วยทางการเมืองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดด้วย และถือเป็นฐานเสียงสนับสนุนเบื้องต้นสำหรับสมาชิกในเครือข่ายครอบครัวที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมือง ดังที่นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนี้ได้ให้ข้อสังเกตว่า “คนในกลุ่ม/ครอบครัวการเมือง (gennetai) นี้ มักจะมีระเบียบปฏิบัติร่วมกัน และในความสัมพันธ์ของพวกเขากับบรรดาสมาชิกคนอื่นๆ ย่อมมีพันธะผูกพันต่อกันที่จะช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกันด้วยหนทางและวิธีการต่างๆ ที่อยู่ในขอบเขตและขอบข่ายอำนาจและอิทธิพลของพวกเขา”¹³

การขยายตัวของสายสัมพันธ์ครอบครัว (The Extension of Family Ties)

แม้ว่า “กลุ่ม/ครอบครัวการเมือง” จะเป็นพื้นฐานกำลังสนับสนุนที่สำคัญ และเป็นถือเป็นการรวมกลุ่มทางครอบครัวที่ส่งผลในทางการเมือง แต่กระนั้นก็ตาม “นักการเมือง”¹⁴ ที่มุ่งแสวงหาอำนาจทางการเมืองที่แท้จริงย่อมจะต้องสร้างฐานที่นอกเหนือไปจาก “ครอบครัวการเมือง” ของเขาด้วย เนื่องจากคำพังเพย “ครอบครัวการเมือง” เดียว ไม่ว่าจะมีเครือข่ายใหญ่โตกว้างขวางเพียงใด ก็ย่อมไม่คาดหวังที่จะสามารถมีอิทธิพลเหนือเอเธนส์ได้เพียงคำพังเพย ขนาดในสมัยของ Peisistratos ในครอบครัวสายตระกูลของ

¹² แม้ในการเมืองไทยปัจจุบัน ก็ยังพบเห็นปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ได้ ตัวอย่างจากกรณีของผู้ที่ได้ชื่อว่าสนับสนุนพรรคการเมืองที่เป็นฝ่ายค้าน ในขณะที่พรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลกำลังอยู่กระแสนิยมของมหาชนคนส่วนใหญ่ บรรดาลูกหลานญาติพี่น้องของบุคคลดังกล่าวก็ได้รับผลกระทบไปด้วยจากคำวิจารณ์หรือการแสดงความไม่พอใจจากสังคมคนรอบข้าง ดูหนังสือพิมพ์มติชนรายสัปดาห์ฉบับวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 ปีที่ 27 ฉบับที่ 9622 ในกรณีของมหัส จันทรากร

¹³ G. Glotz, *La Solidarite de la famille*, 18. อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 14.

¹⁴ คำว่า “นักการเมือง” ในที่นี้หมายถึง พลเมืองเอเธนส์ที่ต้องการมีบทบาทและอิทธิพลสำคัญในสภาประชาชนในระบอบประชาธิปไตยทางตรง หรือผู้ที่ต้องการได้รับการเสนอชื่อและเลือกให้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆทางการเมือง มิใช่ผู้ที่มุ่งให้ได้รับเลือกเป็นตัวแทนหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างในการเมืองสมัยใหม่

พวก Peisistratids ซึ่งทำการปกครองในระบอบที่เรียกว่า “ทรราชย์” หรือ “tyranny”¹⁵ ที่เป็นการปกครองที่อำนาจสูงสุดอยู่ในมือของผู้นำเพียงคนเดียว ก็เห็นได้ชัดว่า จำเป็นต้องอาศัยพึ่งพาบรรดาเครือข่ายของ “กลุ่ม/สายตระกูลครอบครัวการเมือง” อื่นๆ โดยผนวกและเสนอตำแหน่งสำคัญๆทางการเมืองให้กลุ่มตระกูลเหล่านี้ด้วย¹⁶ ดังนั้น นักการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเอเธนส์จึงจำต้องหาทางในการขยับขยายอำนาจและอิทธิพลของ “กลุ่ม/ครอบครัวการเมือง” ของเขา และวิธีการพื้นฐานเบื้องต้นวิธีหนึ่งในการขยายอำนาจดังกล่าวก็คือการครองญาติหรือการแต่งงานระหว่าง “ครอบครัวการเมือง”

สายสัมพันธ์จากการแต่งงาน

โดยปรกติการแต่งงานของคนกรีกโบราณมักจะเป็นไปในลักษณะของการหาคู่กับคนในตระกูลอื่น (exogamous) สมาชิกในครอบครัวหนึ่งจะออกไปหาคู่ของตนจากครอบครัวเครือญาติอื่น และเมื่อการแต่งงานเกิดขึ้น สายสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวก็ย่อมจะเกิดขึ้นตามมา และพันธมิตรจากการดองกันก็จะก่อตัวขึ้น อันเป็นผลทำให้ครอบครัวสองตระกูลนั้นมีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน

สายสัมพันธ์จากการดองผ่านการแต่งงานในสังคมกรีกโบราณนี้มีลักษณะที่ค่อนข้างกว้าง เมื่อพิจารณาจากกฎหมายของเอเธนส์ที่เรียกว่า Draco’s law¹⁷ จะเห็นว่า สายสัมพันธ์เครือญาติตามกฎหมายสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งจากการเข้ามาเป็นสะใภ้และเขยด้วย ดังนั้น ถ้าครอบครัวใดเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีสมาชิกจำนวนมากอยู่แล้ว การขยายตัวจากแต่งงานย่อมจะทำให้เกิดสายสัมพันธ์ที่ขยายตัวออกไปกว้างขวางมากด้วย¹⁸

เราพบตัวอย่างการขยายและเชื่อมโยงอำนาจของครอบครัวการเมืองจากงานเขียนของ Herodotus ในกรณีของ Peisistratus หลังจากที่ Piesistratus ได้ลี้ภัยออกไปหลังจากที่การพยายามยึดอำนาจการเมืองครั้งแรก เขาได้ทำข้อตกลงกับผู้นำของกลุ่ม/ครอบครัวการเมืองฝ่ายตรงข้าม นั่นคือ Megacles แห่ง

¹⁵ ตามความหมายดั้งเดิมในบริบททางการเมืองกรีกโบราณก่อนศตวรรษที่สี่ คำว่า tyrannos หมายถึง ผู้ยึดกุมอำนาจทางการเมืองการปกครองแต่ผู้เดียว มิได้มีนัยในทางบวกหรือลบแต่อย่างใด แต่การปกครองในแบบนี้สามารถดีหรือเลวก็ได้ ซึ่งแตกต่างจากความเข้าใจที่มีต่อคำว่า “ทรราชย์” ในปัจจุบัน

¹⁶ ดู A. Andrews, *The Greek Tyrants* (London: Hutchinson: 1956, 1974) อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 15.

¹⁷ ในปี 621 ก่อนคริสตกาล เอเธนส์เริ่มมีการใช้ตัวอักษรหรือภาษาเขียนขึ้น และเริ่มมีการประมวลกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นเป็นครั้งแรก โดย Dracon ผู้เป็นหนึ่งในกลุ่มผู้นำผู้ปกครองเป็นผู้รวบรวม และต่อมาก็เรียกประมวลกฎหมายดังกล่าวนี้ว่า Dracon’s law หรือ Draconian law.

¹⁸ ดู M. Broadbent, *Studies in Greek Genealogy* (Leiden: 1968) อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., pp. 15-16. โดยในสังคมเอเธนส์โบราณมีคำสองคำที่แสดงถึงการให้ความสำคัญของความเป็นเขยและสะใภ้อย่างละเอียด เช่น ผู้เป็นเขย หรือ “gambroi” คือชายผู้ที่แต่งงานเข้ามา ไม่ว่าจะแต่งงานกับลูกสาว น้องสาวหรือแต่งงานกับสมาชิกคนใดในครอบครัวก็ตาม ส่วน “pentheroi” คือ ครอบครัวฝ่ายเขย ได้แก่ผู้ชายที่เป็นสมาชิกของครอบครัวหนึ่งที่ตัวเขาหรือพี่น้องผู้ชายหรือลูกชายของเขาแต่งงานด้วย

ตระกูล Alcmaeonid ข้อตกลงดังกล่าวก็คือ Megacles จะช่วยให้ Peisistratus มีอำนาจขึ้นมา ถ้าเขายอมแต่งงานกับลูกสาวของ Megacles แต่เมื่อ Peisistratus กลับมาจากการลี้ภัย แต่ปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามข้อตกลง เขาก็จำต้องถูกขับออกไปอีก แต่จากตัวอย่างนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ถ้าการเชื่อมความสัมพันธ์จากการแต่งงานนั้นสำเร็จ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นก็จะนำไปสู่การครองอำนาจสูงสุดของสองตระกูลครอบครองการเมือง

แต่กระนั้น สายสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวก็ย่อมไม่มั่นคงถาวร เมื่อเปรียบเทียบกับสายสัมพันธ์ภายในครอบครัวเดียวกัน เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวในสายเดียวกันนั้นมักจะไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากการให้การสนับสนุนกลุ่มครอบครัวที่ตนถือกำเนิดมา และสายสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวอาจจะมั่นคงแข็งแรงหรือยาวนานตราบเท่าที่ชีวิตสมรสยังคงดำรงอยู่ เพราะการตาย การหย่าร้าง หรือการนอกใจย่อมเป็นสาเหตุให้สายสัมพันธ์นั้นยุติลงได้ทันที ดังนั้น สายสัมพันธ์ในลักษณะนี้อาจจะเชื่อมโยงสองตระกูลครอบครองการเมืองให้แนบสนิทกันได้ แต่ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ต้องยืนยาวถาวรตลอดไป

สำหรับตัวอย่างของการขยายฐานอำนาจโดยการแต่งงานนี้ กรณีของ Cimon ในศตวรรษที่ห้า ก่อนคริสตกาล ที่ได้กล่าวไปข้างหน้านั้นสามารถเป็นหลักฐานคำอธิบายในการสร้างสายสัมพันธ์แบบนี้ได้ดี ครอบครัวของ Cimon ได้ขยายสายสัมพันธ์แห่งอำนาจจากการที่ Elpinice ผู้เป็นน้องสาวต่างมารดาของ Cimon แต่งงานกับ Callias ผู้เป็นบุคคลที่มีฐานะมั่งคั่งที่สุดในเอเธนส์ขณะนั้น นอกจากนี้ Callias ยังเป็นผู้ที่ชนะเลิศในการแข่งขันโอลิมปิก และเป็นเครือญาติกับ Aristides นักการเมืองเอเธนส์คนสำคัญ ผู้ได้รับแต่งตั้งอย่างเป็นทางการในตำแหน่งที่ต้องดูแลเรื่องราวผลประโยชน์ของสปาร์ตาในเอเธนส์¹⁹ นอกจากนี้ สมาชิกอีกคนหนึ่งตระกูลครอบครองของ Cimon ได้แต่งงานกับ Thucydides ผู้เป็นลูกชายของ Melesias Thucydides ผู้นี้เป็นปรมาจารย์ในด้านมวยปล้ำที่โด่งดังมากแห่งเอเธนส์ และยังเป็นนักการเมืองคนสำคัญและเป็นคู่แข่งของ Pericles ในการเมืองเอเธนส์ในช่วงทศวรรษที่ 440 และเขามักจะได้รับการกล่าวถึงในฐานะที่เป็นเหยื่อหรือญาติสนิทในสายสัมพันธ์ทางครอบครัวกับ Cimon²⁰

ตัว Cimon เองนั้น ต่อมาในภายหลัง ได้แต่งงานกับ Isodice ผู้เป็นทายาทแห่งสายตระกูล Alcmaeonid ของ Megacles ผู้ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองคนสำคัญของเอเธนส์สมัยก่อนตามที่ได้กล่าวไปข้างต้น และจากการแต่งงานครั้งนี้เองที่ทำให้เกิดการเชื่อมต่อบริเวณระหว่างตระกูลครอบครองการเมืองของ Cimon และ Pericles อันมีผลให้ในช่วงทศวรรษที่ 450 Pericles ได้เรียกให้ Cimon กลับมาเอเธนส์หลังจากที่ถูกเนรเทศไป (ostracism)²¹ โดย Pericles ได้มอบหมายให้ Cimon มีอำนาจเต็มในการบัญชาการรบทาง

¹⁹ คงคล้ายกับตำแหน่งกงสุลกิตติมศักดิ์ในปัจจุบัน

²⁰ ดู H.T. Wade-Gery, *Essays in Greek History* (Oxford: Blackwell; 1985) อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 17.

²¹ Ostracism คือ การเนรเทศ เป็นกลไกทางการเมืองที่เป็นที่รู้จักกันดีในบรรดาการเมืองที่เกิดขึ้นจากฝีมือของ Cleisthenes กระบวนการเนรเทศมีสองขั้นตอน คือ ในการเปิดประชุมสภาประชาชนในแต่ละปี พลเมืองเอเธนส์ที่เป็นสมาชิกสภาประชาชนในสมัยประชุมในปีนั้น จะลงคะแนนเสียงโดยการยกมือว่าจะให้มีการเนรเทศเกิดขึ้นหรือไม่ โดยในขั้นนี้ ยังไม่

เรือในการต่อสู้กับพวกเปอร์เซีย โดยมีข้อแม้ว่า Cimon จะต้องไม่แทรกแซงกิจการภายในของเอเธนส์ โดยต้องยอมปล่อยให้ Pericles เป็นผู้ดูแล ดังนั้น การร่วมมือตกลงระหว่างคนในสองกลุ่มตระกูลนี้จึงดำเนินไปได้ด้วยดีภายใต้เงื่อนไขที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมต่องานจากการเป็นญาติกันผ่านการแต่งงานนั่นเอง

แต่อย่างที่กล่าวไปข้างต้น สายสัมพันธ์ลักษณะนี้จะยังคงดำรงอยู่ได้ราบเท่าที่ชีวิตสมรสไม่มีปัญหา แต่ต่อมาไม่นาน จากการตายก่อนถึงวัยอันควรของ Isodice และรวมถึงการตายของ Cimon ในสงครามที่ต่อสู้กับพวกไซปรัส ก็ทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างสองตระกูลนี้สิ้นสุดลง ประจักษ์พยานที่ชี้ชัดถึงการยุติสายสัมพันธ์ดังกล่าวก็คือ การต่อสู้ทางการเมืองที่เกิดขึ้นระหว่าง Thucydides กับ Pericles ในช่วงทศวรรษที่ 440

อย่างไรก็ตาม การแต่งงานระหว่างตระกูลครอบครัวการเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมเอเธนส์นั้นก็ไม่จำเป็นจะต้องเกิดจากการมุ่งแสวงหาการขยายอำนาจเท่านั้น อาจเกิดจากความชอบพอกันและกันด้วยแต่ขณะเดียวกัน สตรีหรือนุรุษชาวเอเธนส์ที่อยู่ในตระกูลที่มั่งคั่งมีอำนาจบารมีก็ย่อมจะเป็นที่ดึงดูดกันและกัน ดังนั้น แม้ว่า การมุ่งขยายอำนาจทางการเมืองไม่จำเป็นจะต้องเป็นเจตนาหลักเสมอไป แต่มันย่อมเป็นผลพลอยได้ให้เห็นได้ชัดในตัวของมันเอง

II

สายสัมพันธ์การเมืองในแบบอุปถัมภ์ (The Politics of Largess)

นอกจากฐานอำนาจทางการเมืองจากพื้นฐานของตระกูลครอบครัวการเมืองและการขยายเชื่อมโยงแต่งงานกับครอบครัวเมืองด้วยกันแล้ว ฐานอำนาจสำคัญของผู้ที่เป็นนักการเมืองในสมัยกรีกโบราณก็ยังปรากฏในรูปแบบอื่นๆ อีกด้วย และรูปแบบของฐานอำนาจที่ว่านี้คือ การเมืองในแบบอุปถัมภ์ (the politics of largess)

ก่อนที่จะกล่าวถึงรูปแบบสายสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ในสังคมการเมืองเอเธนส์ในสมัยกรีกโบราณ จะขอกล่าวถึงรูปแบบของฐานอำนาจทางการเมืองแบบนี้ในการเมืองโรมัน ซึ่งปรากฏตัวให้เห็นชัดเจน

ในระดับหนึ่ง ความเป็นไปทางการเมืองโรมันก็ไม่ต่างจากการเมืองเอเธนส์ นั่นคือ มีกลุ่มครอบครัวจำนวนหนึ่งที่มีความโดดเด่น และมักจะมอบบทบาทอำนาจอิทธิพลครอบงำในทางการเมืองเหนือผู้คนทั่วไป และก็มี การสร้างเครือข่ายอำนาจอิทธิพลโดยการแต่งงานระหว่างตระกูลเช่นเดียวกันด้วย แต่

จำเป็นต้องแจ้งชื่อของผู้ที่ตนต้องการเนรเทศ ต่อมาอีกสองเดือน ถ้าพวกเขายังต้องการให้มีการเนรเทศเกิดขึ้น ในที่สาธารณะกลางชุมชน (the Agora) พลเมืองจากแต่ละส่วนจะมารวมตัวกัน และแต่ละคนก็จะโยนแผ่นป้ายชื่อ (ostraca) ของผู้ที่ตนต้องการขับไล่ องค์กรประชุมในการนี้จะต้องมีพลเมืองอย่างน้อย 6,000 คน และถ้าแผ่นป้ายที่เขียนชื่อใครมีจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่ง การเนรเทศก็จะมีผลบังคับทันที โดยผู้ที่มิชื่อดังกล่าวจะรีบเก็บข้าวของออกไปจากเอเธนส์ภายใน 10 วัน และถูกห้ามไม่ให้กลับมาเอเธนส์จนกว่าจะครบ 10 ปี การเนรเทศแตกต่างจากการลี้ภัย เพราะใครที่ลี้ภัยออกไป จะสูญเสียสถานภาพทุกอย่างรวมทั้งทรัพย์สินที่มี แต่สิทธิ์ในสถานภาพและทรัพย์สินของผู้ถูกเนรเทศจะยังคงถูกรักษาไว้

อย่างไรก็ตาม ฐานอำนาจอีกส่วนหนึ่งที่นักการเมืองโรมันอิงอยู่ก็คือฐานอำนาจที่ได้รับการสนับสนุนจากลูกน้องหรือผู้อยู่ในสังกัด (clientelae) ซึ่งจารีตของคนโรมันเองก็ถือเป็นเรื่องชอบธรรมที่ลูกน้องหรือคนในสังกัดหรือคนในความอุปถัมภ์จะต้องสนับสนุนเจ้านายหรือผู้อุปถัมภ์เขาในทางการเมืองด้วย นอกเหนือไปจากการรับใช้ดูแลในเรื่องที่ต้องดำเนินไปตามปรกติอยู่แล้ว และความสัมพันธ์ระหว่างนายกับลูกน้องนี่เองที่ก่อให้เกิดฐานสำคัญสำหรับเส้นทางการเมืองของบุคคลผู้เป็นนาย

แต่สิ่งที่กล่าวไปข้างต้นนี้เป็นสิ่งที่เกิดในสังคมการเมืองโรมัน คำถามสำคัญก็คือ มันมีรูปแบบอุปถัมภ์และฐานอำนาจทางการเมืองในลักษณะนี้ในการเมืองแบบประชาธิปไตยเอเธนส์หรือไม่? เพราะในสังคมเอเธนส์ พลเมืองเอเธนส์เท่านั้นที่จะสามารถมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทางการเมืองได้ ขณะเดียวกัน ผู้ที่จะอยู่ในความอุปถัมภ์ของพลเมืองเอเธนส์ก็ได้แก่ คนต่างด้าวที่เข้ามาทำมาหากินในเอเธนส์ แรงงานต่างด้าว ทาส ซึ่งคนเหล่านี้ย่อมอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ปกครองดูแลของพลเมืองเอเธนส์ ซึ่งมีคำเรียกว่าสถานะของการเป็นผู้ปกครองดูแลดังกล่าวนี้ว่า “prostates” แต่รูปแบบการอุปถัมภ์แบบนี้ไม่สามารถมีผลในทางการเมืองในสังคมเอเธนส์ได้ เพราะคนในสังกัดเหล่านี้ไม่มีสิทธิทางการเมืองใดๆ จึงไม่สามารถเป็นฐานเสียงให้ผู้อุปถัมภ์ของเขาได้ ไม่ว่าจะเป็นในสภาประชาชน หรือการเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆทางการเมือง ดังนั้น การทำความเข้าใจฐานอำนาจการเมืองในแบบอุปถัมภ์ในการเมืองเอเธนส์จึงจะต้องพิจารณาจากลักษณะเฉพาะของความสัมพันธ์ของพลเมืองเอเธนส์เอง โดยไม่สามารถใช้ตัวแบบหรือกรอบของการเมืองโรมันได้อย่างตรงๆ

ภายใต้กรอบคิดในเรื่องฐานเสียงทางการเมืองที่เกิดจากความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์นี้ คำถามที่เกิดขึ้นก็คือ รูปแบบสายสัมพันธ์อุปถัมภ์ระหว่างพลเมืองเอเธนส์ด้วยกันเองซึ่งต่างก็มีสถานะเท่าเทียมกัน ในทางการเมืองเกิดขึ้นได้อย่างไร?

แน่นอนว่า ในทางกฎหมาย พลเมืองเอเธนส์มีสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกัน ถึงขนาดที่ทุกคนมีสิทธิเข้าไปประชุมในสภาประชาชนและในสภาห้าร้อย ตามอายุที่กำหนดไว้ และก็ยังมีความเท่าเทียมกันในการเสนอชื่อผู้ที่มีความเหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งสำคัญๆในทางการเมืองและการบริหาร แต่ขณะเดียวกัน สิ่งที่ถูกปฏิเสธไม่ได้ด้วยคือ พลเมืองเอเธนส์มิได้มีความเท่าเทียมกันในทางฐานะทางเศรษฐกิจและนี่เองที่เป็นที่มาของการเกิดระบบอุปถัมภ์และฐานเสียงสนับสนุนทางการเมือง

การอุปถัมภ์และการกดดันในทางเศรษฐกิจอาจจะนำมาซึ่งการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองเอเธนส์ได้ ดังที่นักวิชาการท่านหนึ่งได้ตั้งข้อสังเกตที่เป็นสมมุติฐานว่า “จากการที่พลเมืองเอเธนส์จำนวนไม่น้อยที่เป็นชาวนาและต้องเช่าที่ทำกิน รวมถึงการที่พลเมืองจำนวนไม่น้อยเช่นกันที่ต้องเช่าบ้านอยู่ บางทีครอบครัวที่ร่ำรวยอาจจะใช้อิทธิพลทางการเงินและทางเศรษฐกิจในการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของผู้คนที่ต้องพึ่งพาอาศัยพวกเขา”²²

²² ดู R. Sealey, *Hermes* 84 (1956) อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 19.

ข้อสมมุติฐานดังกล่าวนี้แม้ว่าจะฟังดูมีเหตุผล แต่กระนั้น ก็มีนักวิชาการที่ไม่เห็นด้วยว่าการใช้อิทธิพลกดดันในลักษณะดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นทั่วไปจนเป็นตัวแทนในการทำความเข้าใจเรื่องฐานเสียงทางการเมืองในการเมืองแบบประชาธิปไตยเอเธนส์ในศตวรรษที่ห้าได้ เพราะตามหลักฐานในศตวรรษที่ห้าไม่ว่าจะเป็นข้อเขียนบันทึกประวัติศาสตร์ หรือบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง หรือในงานของนักคิดต่างๆ และรวมถึงบทละครที่น่าจะเป็นตัวสะท้อนเรื่องราวปัญหาของชีวิตผู้คนพลเมืองเอเธนส์ได้หลายแง่มุม ก็ไม่ปรากฏให้เห็นถึงการใช้อิทธิพลการกดดันในลักษณะดังกล่าวนี้ แต่ถ้าย้อนกลับไปในช่วงศตวรรษที่หกของเอเธนส์ ซึ่งยังไม่มีมีการปกครองแบบประชาธิปไตยทางตรง การใช้อิทธิพลกดดันจากความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินหรือกลุ่มตระกูลที่มั่งคั่งกับชาวบ้านหรือ “hektemoroi” ผู้ซึ่งเป็นชาวานาที่ต้องอาศัยที่ทำการ และมีหน้าที่ต้องนำส่งผลผลิตทางการเกษตรเป็นจำนวนหนึ่งในหกที่หาได้ทั้งปีให้กับเจ้าที่ดินผู้อุปถัมภ์ดูแล²³ ย่อมเป็นปรากฏการณ์ปกติ

แต่ในศตวรรษที่ห้า ลักษณะความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้ได้สูญหายไป หรือลดน้อยลงไป อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยทางตรงที่นำโดย Cleisthenes ผู้ซึ่งมุ่งมั่นที่จะทำลายฐานอำนาจเก่าของกลุ่มชนชั้นสูงที่เคยมีอำนาจในระบอบการปกครองเดิม ไม่ว่าจะเป็นการใช้ยึดถือกฎหมายปฏิรูปของ Solon ที่ห้ามไม่ให้เอาตัวลูกหนี้ไปเป็นทาส และรวมถึงการจัดตั้งศาลประชาชนขึ้น²⁴ ดังนั้น การใช้อำนาจอิทธิพลกดดันหรือข่มขู่ในรูปแบบเดิมจึงไม่มีประสิทธิภาพและค่อยๆ สูญพันธุ์ไปในระบอบการเมืองการปกครองใหม่ที่เป็นประชาธิปไตยทางตรง

แต่กระนั้น ก็มีได้หมายความว่า การเมืองหรือฐานเสียงในระบบอุปถัมภ์จะไม่มีในระบอบใหม่ในศตวรรษที่ห้า ในขณะที่ลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์แบบเก่าเสื่อมถอยลง การอุปถัมภ์แบบใหม่หรือที่เรียกว่า “largess” ก็ยังเกิดขึ้น

คำว่า “largess” นี้มีนัยความหมายของการให้เปล่า ให้โดยสมัครใจ ให้ความกรุณา ให้เป็นของกำนัล ของขวัญ ซึ่งปราศจากการกดดัน บังคับ ข่มขู่บุคคลที่ได้รับสิ่งของหรือความเชื่อเหลือให้กระทำการใดๆ เพื่อตอบแทน

นักการเมืองคนสำคัญๆ ในช่วงกลางศตวรรษที่ห้ามักจะทำตัวเป็นผู้อุปถัมภ์รายใหญ่ (benefactor) โดยบริจาคที่ดิน หรืออุทิศและมีส่วนร่วมบริจาคช่วยเหลือในกิจการงานเฉลิมฉลองสำคัญๆ ต่างๆ ของสังคม หรือการบริจาคเงินช่วยเหลือผู้คนในลักษณะของการกุศลอย่างที่เรารู้จักในสังคมไทย ซึ่ง

²³ ในบริบททางสังคมเศรษฐกิจของเอเธนส์ในศตวรรษที่หกก่อนคริสตกาล ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของชนชั้นสูงที่เป็นกลุ่มชนชั้นผู้ปกครอง และได้เปิดให้บรรดาชาวบ้านซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ที่ยากจนอาศัยที่ดินทำกิน โดยในปีหนึ่งๆ ชาวบ้านเหล่านี้จะต้องแบ่งผลผลิตที่ได้เป็นจำนวนหนึ่งในหกของทั้งหมดให้กับเจ้าที่ดิน และคำว่า หนึ่งในหก นี้ในภาษากรีกโบราณคือ hektemoroi และการต้องส่งผลผลิตในจำนวนดังกล่าวของชาวบ้านเหล่านี้ได้กลายมาเป็นคำที่ใช้เรียกพวกเขาเอง ดังนั้น คำว่า พวกหนึ่งในหก จึงถือเป็นคำที่ใช้เรียกชาวบ้าน และชาวบ้านก็รับรู้ตัวตนนั้นคือ พวกหนึ่งในหก

²⁴ สิ่งเหล่านี้คือผลจากการปฏิรูปที่ Solon เสนอขึ้นเพื่อแก้ไขวิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคมการเมืองขึ้นในเอเธนส์ในปี 594 ก่อนคริสตกาล Solon

พฤติกรรมของ Cimon ก็เข้าข่ายที่ว่ามานี้ในช่วงศตวรรษที่สี่ ซึ่งการแสดงออกของการเป็นคนเมตตาใจบุญ โดยการบริจาคช่วยเหลือผู้คนและกิจกรรมสาธารณะนี้ของเขานี้ย่อมมีวาระซ่อนเร้นเพื่อการขยายฐานอำนาจทางการเมืองนั่นเอง

ดังที่ปรากฏในคำบันทึกของ Theopompus พลเมืองเอเธนส์คนหนึ่งในศตวรรษที่สี่:

“Cimon ชาวเอเธนส์มิได้ล่อลวงหวงห้ามผลผลิตในที่ดินเรียกสวนไร่นาของเขา ดังนั้น พลเมืองคนใดก็ตามที่อยากได้ ก็สามารถเข้าไปได้ จะไปเก็บเกี่ยวหรือแบ่งปันพืชผลได้ตามที่เขาปรารถนา ยิ่งกว่านั้น Cimon ยังเปิดประตูบ้านต้อนรับทุกคน โดยที่เขามักจะจัดหาอาหารที่ไม่ได้มีราคาแพงมากมายอะไรนักสำหรับพลเมืองเอเธนส์ส่วนใหญ่ที่ยากไร้หิวโหย และเขามักจะช่วยเหลือผู้คนชาวเอเธนส์ที่มากขอความช่วยเหลือจากเขาไม่เว้นแต่ละวัน และมีคนเล่าว่า เขามักจะมีลูกน้องติดตามเขาอยู่เสมอ โดยที่เขาเหล่านั้นจะเตรียมเศษเงินเอาไว้แจกให้ใครก็ตามที่เข้ามาขอเขา ตามบัญชีของ Cimon และผู้คนลือกันว่า Cimon เอาเงินที่เขาเก็บไว้สำหรับการทำศพของตัวเองมาแจกให้ผู้คนที่ยากไร้ และหลายครั้งที่เขาจะหาเสื้อผ้าใหม่ให้กับชาวบ้านเอเธนส์ที่สวมเสื้อเก่าขาด และจากการกระทำที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เองที่ทำให้เขามีชื่อเสียงได้รับความนิยมชื่นชม และได้รับการยกย่องให้เป็นพลเมืองชั้นนำ หรือพลเมืองหมายเลขหนึ่ง” ²⁵

จากข้อความในประโยคสุดท้ายของ Theopompus นี้มีนัยที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองความเข้าใจในรูปแบบการอุปถัมภ์และการหาฐานเสียงสนับสนุนทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเอเธนส์ในศตวรรษที่ห้าที่ย่อมต้องแตกต่างไปจากระบบอุปถัมภ์ในระบอบการปกครองเดิม ไม่ว่าจะเป็นอภิชนาธิปไตย/คณาธิปไตยหรือทราซียก็ตาม และรูปแบบการอุปถัมภ์เพื่อฐานเสียงทางการเมืองในลักษณะนี้ย่อมเป็นที่ยอมรับและรับรู้ในหมู่ผู้คนทั่วไปในเอเธนส์ด้วย

นอกจากคำบันทึกของ Theopompus ที่มีต่อพฤติกรรมของ Cimon แล้ว Gorgias ยังกล่าวถึง Cimon ไว้ว่า เขา “หาเงินเพื่อใช้มัน และใช้มันแลกกับการยกย่องและเกียรติยศชื่อเสียง” ²⁶ คำกล่าวของ Gorgias ถือเป็นคำยกย่องต่อวิธีการของ Cimon ในการสร้างฐานเสียงสนับสนุนทางการเมืองจากพลเมืองเอเธนส์ที่หลากหลายมากมายและยากจน หรือเกิดมาในครอบครัวที่ต่ำต้อยเกินกว่าที่ Cimon จะไปสร้างสายสัมพันธ์ทางครอบครัวตามแบบที่กล่าวไปข้างต้นได้ และนี่คือวิธีการอีกวิธีการหนึ่งที่นอกเหนือไปจากฐาน

²⁵ ดู Theopompus, 30-37 อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 20.

²⁶ W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 20.

เสียงจากสายสัมพันธ์ครอบครัวการเมือง นั่นคือ การเมืองแบบอุปถัมภ์ช่วยเหลือ (the politics of largess) ซึ่งความเมตตากรุณาและน้ำใจช่วยเหลือที่มีต่อสังคมและผู้คนที่นำมาซึ่งการระลึกถึงคุณความดีของผู้อุปถัมภ์เหล่านี้และได้กลายมาเป็นการตอบแทนด้วยการสนับสนุนหรือเป็นฐานเสียงทางการเมืองให้ในที่สุด

นอกจาก Cimon แล้ว นักการเมืองคนสำคัญอีกคนหนึ่งของเอเธนส์ที่ชื่อ Nicias ก็ได้รับการบันทึกและกล่าวถึงอย่างยกย่องในฐานะที่เป็นหนึ่งในผู้มีความสามารถในการใช้เทคนิควิธีการทางการเมืองแบบนี้ โดยที่ผู้ที่ได้รับประโยชน์หรือความกรุณาจากเขานั้นไม่ใช่เพียงคนจนหรือคนที่เดือดร้อนอย่างในกรณีของ Cimon แต่กลับเป็นพลเมืองเอเธนส์ทั้งสังคมโดยรวมเลยทีเดียว ดังที่ Plutarch ได้กล่าวไว้ว่า:

“Nicias เป็นผู้มีฐานะมั่งคั่ง และใช้ทรัพย์สินสมบัติของเขาในการก้าวสู่ความเป็นผู้นำของประชาชน และจากที่เขาขาดความมั่นใจในความสามารถของเขาที่จะโต้แย้งเอาชนะ Cleon ผู้ซึ่งพยายามหาเสียงสนับสนุนจากประชาชนด้วยการเอาใจให้มีความสุขความบันเทิงที่ไร้สาระแก่พวกเขา Nicias จึงต้องพยายามที่จะเอาชนะใจประชาชนโดยการให้การสนับสนุนทางการเงินในการจัดงานทางศิลปะและการละคร ตลอดจนการกีฬาและการแสดงอื่นๆ และด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือดังกล่าวนี้เองที่ทำให้เขาสามารถมีเสียงที่โดดเด่นเหนือคนอื่นๆ ได้”²⁷

กล่าวได้ว่า ปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการสร้างฐานเสียงสนับสนุนของ Cimon Nicias มาจากฐานครอบครัวและการขยายสายสัมพันธ์ทางครอบครัว โดยเฉพาะในกรณีของ Cimon และรวมถึงการเล่นการเมืองแบบอุปถัมภ์ (the politics of largess) ที่พบได้ทั้งในกรณีของ Cimon เองและ Nicias

การสร้างฐานเสียงในแบบอุปถัมภ์นี้มีผลทำให้ผู้คนชาวเอเธนส์รู้สึกพอใจนิยมและรู้สึกถึงพันธะผูกพันทางใจที่จะสนับสนุนหรือตอบแทนคุณงามความดีความมีน้ำใจของนักการเมืองผู้อุปถัมภ์ช่วยเหลือดูแลสังคม และขณะเดียวกันก็มักจะมุ่งหวังให้นักการเมืองเหล่านั้นดูแลช่วยเหลือพวกเขาด้วย แต่การเมืองแบบอุปถัมภ์นี้ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้อุปถัมภ์หรือผู้ได้รับการอุปถัมภ์ ต่างเกิดขึ้นจากความสมัครใจ ไม่ได้เป็นสิ่งที่เป็ระบบหรือเป็นทางการ แม้ว่าการช่วยเหลืออุปถัมภ์ดังกล่าวนี้สามารถที่จะมีผลต่อการลงคะแนนเสียงในสภาประชาชน สามารถรักษารฐานเสียงในการเสนอชื่อในตำแหน่งสำคัญทางการเมือง และสามารถลดทอนความอิจฉาหมั่นไส้ของคนจนที่มีต่อคนรวย และรวมถึงการลดทอนปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากเนรเทศ (ostracism) แต่จากการที่การบริจาคช่วยเหลือนี้มีได้เป็นไปอย่างเป็นทางการ ทำให้การที่พลเมืองเอเธนส์จะไปลงคะแนนสนับสนุนนักการเมืองดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่ไม่น่าอนตายตัว เมื่อเป็น

²⁷ ดู Plutarch, Nicias 3 อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 21.

เช่นนี้ ฐานเสียงจากวิธีการดังกล่าวจึงไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นฐานเสียงที่มีความแน่นอนมั่นคงที่จะเป็นหลักประกันให้เกิดการก่อตัวเป็น “กลุ่ม/พรรคการเมือง” ของนักการเมืองนั้นๆ ได้ แม้ว่าในบางครั้งบางคราว พฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองเอเธนส์ในสภาประชาชนอาจจะปรากฏออกมาในลักษณะที่คล้ายจะมีการลงคะแนนเสียงเป็นกลุ่มก้อนไปในทิศทางเดียวกันในทำนองที่คล้ายจะเป็นฐานเสียงของกลุ่ม/พรรคการเมืองของนักการเมืองหนึ่งๆ ซึ่งสาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็มีผู้อธิบายไว้ว่า เป็นเพราะพลเมืองเอเธนส์ที่อาศัยอยู่ในละแวกหรือหมู่บ้านเดียวกัน (demesmen) มักจะมีผลประโยชน์และทัศนคติคล้ายๆ กัน และอาจได้รับความช่วยเหลือจากนักการเมืองคนหนึ่งๆ ร่วมกัน ก็ย่อมทำให้เกิดพฤติกรรมทางการเมืองเช่นนั้นได้²⁸ แต่ก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่า พลเมืองกลุ่มนั้นจะมีความผูกพันจงรักภักดีกับนักการเมืองผู้นั้นตลอดไปในลักษณะของผู้คนที่สังกัดกลุ่ม/พรรคการเมืองอย่างที่เรารู้จัก ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับฐานสนับสนุนจากครอบครัว จะพบว่าสายสัมพันธ์ในครอบครัวการเมืองหรือระหว่างครอบครัวจะมีความมั่นคงชัดเจนเหนียวแน่นกว่า

III

ไม่มีกลุ่ม/พรรคการเมืองในการเมืองเอเธนส์หรือ ?

ดังนั้น จากที่กล่าวไปทั้งหมดข้างต้น เราจะพบว่า การเข้าสู่เส้นทางทางการเมืองของผู้ที่มีความมุ่งมั่นจะมีบทบาทอำนาจอิทธิพลในการเมืองแบบประชาธิปไตยเอเธนส์ จะมีขั้นตอนดังต่อไปนี้คือ เริ่มต้นจากการได้รับแรงสนับสนุนจากครอบครัวและวงศาคณาญาติเป็นเบื้องต้นแรก โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ใน “ครอบครัวการเมือง” ต่อมา ก็ขยายฐานเสียงโดยการแต่งงานกับคนในครอบครัวที่เป็นครอบครัวการเมืองเหมือนกัน หรือกับครอบครัวที่มีชื่อเสียงมีความมั่งคั่งในสังคม ต่อมาเขาจะต้องสร้างฐานเสียงกับคนทั่วไป โดยทำตัวเป็นคนที่มีน้ำใจ ช่วยเหลือคนยากจนหรือคนที่เดือดร้อน ด้วยวิธีการต่างๆ และอาจถึงขั้นต้องบริจาคที่ดินหรือทรัพย์สินในการจัดงานสาธารณะ เพื่อให้ผู้คนทั้งในระดับเพื่อนบ้านหรือในระดับที่ห่างออกไป รู้สึกนิยมชมชอบในพฤติกรรมและความเป็นคนดีมีน้ำใจของเขา และเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสม จากความสามารถ พฤติปฏิบัติและจังหวะ โอกาสที่เหมาะสม เขาผู้นั้นก็น่าที่จะสามารถกลายเป็นพลเมืองที่เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมนับสนับสนุนในสิ่งที่เขาเสนอในสภาหรือตำแหน่งสำคัญๆ ที่พลเมืองเชื่อมั่นว่าเขามีความเหมาะสม และจากการที่เป็นที่รู้จักนิยมทั่วไป เขาก็น่าที่จะกลายเป็นผู้ที่มีสถานะของการเป็นพลเมืองในลำดับต้นๆ หรือเป็นที่รู้จักในการเมืองแบบประชาธิปไตยของเอเธนส์

²⁸ ดู W.K. Lacey, *The Family in Classical Greece*, 278n. 42. อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 22.

ถ้าสิ่งที่กล่าวไปนี้คือคำอธิบายที่พอเพียงต่อการสร้างฐานเสียงและการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนักการเมืองเอเธนส์คนหนึ่ง มันก็ย่อมสื่อว่า ในการเมืองแบบประชาธิปไตยเอเธนส์โบราณนั้นไม่มีการรวมตัวหรือการจัดตั้งทางการเมืองในลักษณะที่เป็นทางการของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์หรือหลักการเฉพาะในลักษณะขององค์กรที่เรียกว่า “พรรคการเมือง” หรือแม้แต่ “กลุ่มการเมือง” ก็ตาม ถ้าเป็นเช่นนั้น มันก็ทำให้เราคิดไปได้ว่า การเมืองในสภาประชาชนเอเธนส์นั้นดำเนินไปด้วยการแสวงหาการอภิปรายโน้มน้าวในประเด็นเรื่องผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวหรือสาธารณะ การอ้างความรักผืนแผ่นดิน การใช้อำนาจบางส่วนที่สร้างความนิยมต่อผู้คน หรือแม้กระทั่งการให้สินบนหรือ “ซื้อเสียง” ในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลในรูปแบบต่างๆเท่านั้น โดยปราศจากซึ่งปัจจัยของการรวมตัวในแบบ “พรรคหรือกลุ่มการเมือง” เลย

ขณะเดียวกัน ก็มีหลักฐานในประวัติศาสตร์การเมืองเอเธนส์ที่สนับสนุนให้เราเชื่อเช่นนั้น จากปรากฏการณ์ของนักการเมืองบางคนที่สามารถมีบทบาทอิทธิพลในสภาโดยเอกเทศ อย่างเช่นในปี 427 ก่อนคริสตกาล มีนักการเมืองที่ชื่อ Diodotus ที่ขึ้นมาท้าทาย Cleon ผู้เป็นนักการเมืองที่มีอิทธิพลในสภาขณะนั้นได้ หรือนักการเมืองบางคนที่มีชื่อ Thucydides ซึ่งไม่มีบันทึกว่าเขาผู้นั้นมีกลุ่มคนที่เป็นพรรคพวกหรือที่จัดตั้งมาก่อนในการสนับสนุนญัตติความเห็นของเขาที่เสนอต่อสภา และที่สำคัญก็คือ ทั้งก่อนและหลังการขึ้นมามีบทบาทสำคัญของ Thucydides ในครั้งนั้น ซึ่งเป็นครั้งแรกและครั้งเดียว ไม่มีหลักฐานปรากฏว่า เขาผู้นั้นเป็นคนที่เป็นที่รู้จักหรือมีกลุ่มสนับสนุนเขา ดังนั้น มันจึงเป็นไปได้ว่า การเมืองในสภาประชาชนเอเธนส์นั้นดำเนินไปได้โดยมีพื้นที่ให้พลเมืองแต่ละคนจริงๆ โดยไม่จำเป็นต้องมีกลุ่มหรือพวกเหมือนอย่างในการเมืองสมัยใหม่ ซึ่งหมายความว่า นอกจากฐานเสียงจากครอบครัว การเมืองและฐานเสียงของพลเมืองที่เคยได้รับการช่วยเหลือมาก่อน พลเมืองเอเธนส์โดยอิสระก็สามารถที่จะมีปากมีเสียงและมีบทบาทอำนาจในสภาได้ และถ้าเป็นเช่นนี้จริง ภาพของการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโบราณก็ควรจะแตกต่างจากภาพของการเมืองในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ หรือยิ่งกว่านั้น การเมืองในสมัยโบราณแตกต่างอย่างยิ่งจากการเมืองในสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า ถ้าพิจารณาโดยผิวเผินและพิจารณาโดยยึดกับศัพท์หรือความหมายของพรรคการเมืองสมัยใหม่ การเมืองเอเธนส์อาจจะเป็นอย่างที่กล่าวมาข้างต้น แต่ถ้าพิจารณาลงไป ในรายละเอียดอย่างรอบคอบ เราจะพบว่า นอกเหนือไปจากความรู้ความสามารถส่วนตัวซึ่งเป็นเรื่องปรกติและเป็นเรื่องสำคัญในระบอบประชาธิปไตยที่ผู้ที่แสวงหาอำนาจทางการเมืองจำเป็นต้องแสดงความเห็นของตนจากการอภิปรายด้วยตัวเองในสภาแล้ว ยังจะต้องมีฐานครอบครัว และการเล่นการเมืองผ่านการใช้วิธีการของการเมืองแบบอุปถัมภ์ แต่ยังมีปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งในการสร้างตัวตนทางการเมืองในสมัยเอเธนส์ และนั่นคือ “กลุ่ม/พรรคการเมือง” (the political club: the *hetaireia*)

IV

กลุ่ม/พรรคการเมือง (The Political Club: The *Hetaireia*)

ตามหลักฐานเรื่องราวในการเมืองเอเธนส์ในรายละเอียด พบว่า นักการเมืองเอเธนส์บางคนนั้น มักจะชอบที่จะจัดตั้งกลุ่มสนับสนุนที่เป็นทางการขึ้นมา อย่างเช่น Thucydides บุตรของ Melesias ผู้ซึ่งเคยเป็นพันธมิตรกับ Pericles นักการเมืองชั้นนำของเอเธนส์โดยผ่านทางสายสัมพันธ์จากการแต่งงานระหว่างตระกูลครอบครัวของทั้งสอง แต่ต่อมาสายสัมพันธ์นั้นก็สิ้นสุดลงเมื่อคู่สมรสที่เป็นญาติของแต่ละฝ่ายได้ถึงแก่กรรมลง Thucydides ได้พยายามก่อตัวจัดกลุ่มคนผู้สนับสนุนเขาขึ้นมาอย่างหลวมๆ โดยตามบันทึกของ Plutarch ได้กล่าวไว้ว่า:

“เขา (Thucydides) ไม่ได้ปล่อยให้บรรดาสมาชิกสภาที่เป็นคนชนชั้นเดียวกับเขานั้นกระจัดกระจายไปในท่ามกลางพลเมืองเอเธนส์ที่มีสิทธิในการเข้าประชุมสภาในสมัยของเขา อย่างที่ไม่ได้มีการใส่ใจในกรณีของคนอื่นๆ แต่เขานั้นจัดแยกคนเหล่านี้ออกมา และมักจะรวมกลุ่มประชุมหารือกันและพยายามที่จะสร้างกระแสอิทธิพลที่จะเป็นพลังหรือคอยถ่วงดุลในสภา”²⁹

และจากข้อความที่บันทึกพฤติกรรมทางการเมืองในสภาของ Thucydides นี้ก็ได้รับการตีความไปถึงขนาดที่ว่า มันเป็นไปได้ที่จะมีสิ่งที่เรียกว่า “กลุ่ม/พรรคการเมือง” ในสภาประชาชนเอเธนส์ โดยแบ่งอย่างน้อยเป็นสอง “กลุ่ม/พรรคการเมือง” นั่นคือ กลุ่ม/พรรคของชนชั้นสูงที่มีฐานะมั่งคั่งและมีนโยบายที่ออกไปทางอนุรักษนิยม และกลุ่ม/พรรคของชนชั้นล่างที่มีนโยบายที่ค่อนข้างรุนแรง

นอกจาก Thucydides แล้ว ก็ยังมี Alcibiades ที่พยายามจัดตั้งกลุ่มของตนขึ้นมาในสภา เพียงแต่ว่า ไม่มีหลักฐานในรายละเอียดเท่านั้น

สิ่งที่น่าสนใจในประเด็นดังกล่าวนี้ก็คือ อะไรคือปัจจัยและวิธีการในการรวมตัวกลุ่ม/พรรคการเมืองนี้? และถ้าเรายังไม่สามารถทำความเข้าใจในประเด็นนี้ได้อย่างเพียงพอ เราก็จะไม่สามารถเข้าใจหรือรับรู้ถึงปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “กลุ่ม/พรรคการเมือง” ในการเมืองเอเธนส์ได้เลย

หลักฐานที่น่าสนใจชิ้นหนึ่งที่สื่อถึงการมีอยู่ของ “กลุ่ม/พรรคการเมือง” ก็คือ การค้นพบของนักโบราณคดีชาวอเมริกันในปี ค.ศ. 1937 โดยพวกเขาได้พบหลักฐานบางอย่างในบริเวณทางเหนือของ Acropolis ในกรุงเอเธนส์ ในหลุมลึกลงไปประมาณ 40 ฟุต พวกเขาได้พบชิ้นส่วนที่ทำจากดิน (clay) ประมาณ 190 ชิ้นที่จารึกชื่อของ Themistocles นักการเมืองที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งของเอเธนส์ และจากการวิเคราะห์จากประสบการณ์ความรู้ในทางวิชาการของนักโบราณคดีเหล่านั้นทำให้ทราบว่า ชิ้นส่วนเหล่านี้คือ “บัตรลงคะแนน” ที่ใช้สำหรับลงคะแนนในการเนรเทศคนที่สภาประชาชนลงความเห็นว่าป็นศัตรูประชาธิปไตยหรือศัตรูประชาชน (ostracism) โดยเขียนชื่อของคนที่ต้องการจับไปลงบนแผ่นหรือ

²⁹ ดู Plutarch, *Pericles II*. อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 24.

บัตรลงคะแนน³⁰ และการหลังจากการวิเคราะห์พิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ก็ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า บัตรลงคะแนนเหล่านี้ไม่น่าจะใช้บัตรที่เขียนหรือลงคะแนนโดยสมาชิกสภาแต่ละคนทั้ง 190 คน แต่น่าจะเป็นบัตรที่ถูกจัดทำขึ้นโดยกลุ่มคนเพียง 14 คน³¹

คำถามที่เกิดขึ้นคือ สมาชิกสภาประชาชน 14 คนนี้คือ กลุ่ม/พรรคการเมือง ในการเมืองเอเธนส์ หรือ ?

เป็นไปได้ว่า สมาชิกสภาประชาชนทั้ง 14 คนนี้อาจจะไม่ใช้กลุ่มการเมืองอะไร แต่เป็นกลุ่มคนที่อ่านออกเขียนได้ จึงถูกสมาชิกสภาประชาชนคนอื่นๆที่เขียนหนังสือไม่เป็นแต่ไม่พอใจในตัว Themistocles เหมือนกันขอร้องให้ช่วยเขียนให้ แต่จำนวนที่มีถึง 190 แผ่นนี้ มันมากเกินไปจนน่าจะเป็นไปได้เหตุผลคำอธิบายดังกล่าวนี้

ดังนั้น มันจึงเป็นไปได้มากที่ บัตรลงคะแนนดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกจัดเตรียมขึ้นมาโดยกลุ่มคนที่เป็นศัตรูของ Themistocles เพื่อแจกให้กับพลเมืองคนอื่นๆที่เขียนไม่ได้หรือไม่ถนัดในการเขียน และหลังจากวาระการเนรเทศสิ้นสุดลง บัตรที่เตรียมไว้แต่ไม่ได้ใช้ก็จึงถูกจัดการนำไปฝังซ่อนทำลายหลักฐานเสีย และไม่มีใครพบจนกระทั่งในปี ค.ศ. 1937

ดังนั้น ในเบื้องต้น อย่างน้อย จากความบังเอิญและทักษะของเหล่านักโบราณคดีชาวอเมริกัน กลุ่มดังกล่าวที่ได้พบหลักฐานนี้ ก็พอที่จะเป็นดัชนีชี้ถึงพฤติกรรมที่เข้าข่ายการจัดตั้งรวมตัวกันเพื่อการเนรเทศ Themistocles

แน่นอนว่า คำถามที่เกิดขึ้นในขณะนี้ก็คือ กลุ่มคน 14 คนนี้คือใคร ? ซึ่งจากหลักฐานที่หลงเหลืออยู่ในขณะนี้ ไม่เพียงพอที่จะบอกได้ว่า พวกเขาคือใคร ? แต่สิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ การมีการรวมกลุ่มหรือรวมตัวทางการเมืองในการเมืองเอเธนส์ ซึ่งการกระทำของกลุ่มการเมืองนี้มักจะมีผลกระทบสำคัญต่อการเมืองเอเธนส์

กลุ่มในลักษณะดังกล่าวนี้มีคำเรียกในภาษากรีกโบราณว่า “hetaireia” ซึ่ง W.Robert Connor ใช้คำในภาษาอังกฤษว่า “the political club” ซึ่งคำว่า “hetaireia” นี้มีฐานศัพท์มาจากคำว่า “hetairos” ซึ่งมีรูปและความหมายที่ผันแปรไปได้ต่างๆ เช่น สหาย (comrade) เพื่อนคู่หู (companion) กลุ่มกำลังทหาร (อย่างในกรณีทหารของ Achilles) กลุ่มพวกพ้อง (the followers) หุ้นส่วน (partner) ศาสนิกษย์ (pupil, disciple –อย่างเช่นในกรณีของกลุ่มของ Plato กับ Socrates) กลุ่มสนับสนุนทางการเมือง (political partisans) กลุ่มสมาชิกความเชื่อในทางศาสนา (members of religious group) และแม้กระทั่งหญิงงามเมือง

³⁰ ส่วนบัตรที่ลงคะแนนเพื่อจุดมุ่งหมายนี้เรียกว่า “ostraca”

³¹ ถ้าใครสนใจอย่างจริงจัง ก็น่าที่จะสังเกตลายมือที่เขียนชื่อ Themistocles ไว้ในบัตรทั้ง 190 ใบนั้น จะสามารถพบว่า มันมีลายมืออยู่ทั้งหมด 14 ลายมือ หลักฐานดังกล่าวนี้เก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานกรุงเอเธนส์ (the Agora Museum) และดูรายงานการค้นพบดังกล่าวนี้ใน O. Broneer, *Hesperia* 7 228-243, อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 25.

หรือโสเภณี (prostitute)³² ดังนั้น กลุ่มตามนัยความหมายของ “hetaireia” นี้ย่อมหมายถึงการรวมตัวกันเพื่อจุดมุ่งหมายบางอย่างร่วมกัน และการรวมตัวกันนี้อาจจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะหลวมๆจนถึงที่แน่นแฟ้นมั่นคงถาวร

ผู้ที่ทำการศึกษาความสัมพันธ์แบบกลุ่มทางการเมืองที่ว่านี้ในสังคมการเมืองเอเธนส์ไว้ได้แก่ G.M. Calhoun ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “Athenian Clubs in Politics and Litigation”³³ Calhoun ซึ่งชี้ให้เห็นว่ากลุ่มหรือ “hetaireiai” นั้นมักจะเริ่มจากความสัมพันธ์ที่เกิดจากการรวมตัวของชายชาวเอเธนส์ที่มีวัยและสถานภาพทางสังคมใกล้เคียงกัน และการรวมตัวกันนี้มักจะนำไปเพื่อการสังสรรค์ เช่น การดื่มหรือรับประทานอาหารร่วมกันเป็นประจำ กลุ่มในลักษณะนี้ไม่ใช่เพิ่งเริ่มมีขึ้นในศตวรรษที่ห้า แต่สามารถย้อนได้ไปถึงศตวรรษที่เจ็ด

จากภาพนัยความหมายโดยรวมๆของคำว่า “hetairos” ทำให้เราพอที่จะพิจารณาการรวมตัวเป็นกลุ่มของชาวเอเธนส์ได้ ซึ่ง “hetairei” น่าจะมีความหมายตั้งแต่ ก๊วน กลุ่ม พวก และอาจจะขยายไปถึง “พรรค” ก็ได้ในระดับหนึ่ง

การรวมตัวหรือกลุ่มดังกล่าวนี้อาจจะเริ่มต้นจากการเป็นเพียงการพบกันอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งมักจะเป็นในลักษณะของการพบปะในทางสังคมหรือการสมาคมสังสรรค์ และอาจจะไม่จำเป็นต้องมีเรื่องการเมืองหรือการคบคิดวางแผนทางการเมืองเสมอไป การพบปะสังสรรค์ร่วมกันเป็นกลุ่มนี้มีเป้าประสงค์ได้ต่างๆนานา แล้วแต่ความชอบพอหรือลักษณะนิสัยใจของคนในกลุ่ม บางคนอาจจะพอใจที่จะมาสังสรรค์และมีผู้หญิงมาเล่นดนตรีขับกล่อม บางกลุ่มอาจจะมาหารือช่วยเหลือกันในการการค้าการเงิน หรือปรึกษาหารือเรื่องราวเกี่ยวกับคดีความ และแน่นอนว่า ย่อมต้องมีกลุ่มที่ถกกันในเรื่องการเมืองว่าจะสนับสนุนนโยบายใด และสนับสนุนใคร และภายใต้เงื่อนไขของระบอบการเมืองที่เปิดโอกาสและให้ความเสมอภาคทางการเมือง ย่อมทำให้การสนทนาพูดคุยในเรื่องต่างๆเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นโดยทางการเมืองได้ (the politicization of all action) และถ้าคนในกลุ่มเป็นคนที่หัวรุนแรง กลุ่มดังกล่าวก็สามารถจัดเป็นกลุ่มการเมืองที่นำไปสู่การเคลื่อนไหว การลอบสังหาร การวางแผนล้มล้างการปกครองได้

แต่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มหรือก๊วน นักการเมืองเอเธนส์ที่ชาญฉลาดและเข้าใจสภาพสังคมเอเธนส์ดี ย่อมเล็งเห็นศักยภาพความสำคัญในทางการเมืองของกลุ่มหรือก๊วนต่างๆในสังคมของตน จะเห็นได้ว่านักการเมืองที่มีอิทธิพลสำคัญของเอเธนส์อย่าง Pericles และ Cimon ต่างก็มีกลุ่ม/ก๊วนหรือเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม/ก๊วน (hetaireiai) และได้รับการสนับสนุนจากกลุ่ม/ก๊วนเหล่านี้ และตามบันทึกของ Plutarch ที่

³² A Greek-English Lexicon, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott, revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie and with the co-operation of many scholars, with a supplement 1968, (Oxford: Oxford at the Clarendon Press: 1989 rpt.).

³³ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้นำเสนอต่อมหาวิทยาลัยชิคาโก และได้รับการตีพิมพ์ใน the Bulletin of the University of Texas No. 262, Austin 1913 อ้างใน W. Robert Connor, The New Politicians of Fifth-Century Athens, opcit., p. 26.

กล่าวถึงประเด็นนี้ ชี้ว่า แรงสนับสนุนจากกลุ่ม/ก๊วนเหล่านี้ มีพลังและอิทธิพลสำคัญไม่น้อยเลย อย่างเช่น ในกรณีของ Themistocles นักการเมืองผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งของเอเธนส์³⁴ แต่ก็มีตัวอย่างของนักการเมืองบางคนที่ไม่สังกัดกลุ่มหรือก๊วนใดๆ อย่างเช่นในกรณีของ Aristides ซึ่งถือว่าเป็นกรณีพิเศษหรือเป็นข้อยกเว้นสำหรับการเมืองเอเธนส์ในยุคนั้น แต่กระนั้นก็ยังมิขอลดเลียงในข้อสรุปที่ว่านี้เกี่ยวกับการไม่มีกลุ่มของ Aristides³⁵

เพราะในกรณีทั่วไป กลุ่ม/ก๊วนจะเป็นตัวช่วยที่มีลักษณะสำเร็จรูปที่พร้อมสำหรับการขยายฐานอิทธิพลของนักการเมืองไปยังกลุ่มคนที่อยู่นอกเหนือจากแวดวงครอบครัววงศาณาญาติ และน่าจะเป็นวิถีปรกติที่นักการเมืองส่วนใหญ่จะใช้ประโยชน์จากการเข้ากลุ่ม/ก๊วนต่างๆ เหล่านี้ ขณะเดียวกันโดยปรกติ กลุ่ม/ก๊วนจะมีขนาดเล็กเหมาะที่จะวางแผนหรือปฏิบัติการอะไรก็ตามที่เป็นเรื่องลับเฉพาะภายใน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการเนรเทศ (ostracisms) การวางแผนและปฏิบัติลับภายในกลุ่ม/ก๊วนสามารถก่อให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลต่อการลงคะแนนเสียงเนรเทศใครคนใดคนหนึ่ง ดังนั้น นักการเมืองที่มีกลุ่ม/ก๊วนหรือ “มุ้ง” ย่อมสามารถประสบความสำเร็จในการนำเสนอนโยบายหรือการต่อสู้ทางการเมืองในสภาประชาชนมากกว่านักการเมืองหรือคนธรรมดาที่ไม่มิกลุ่ม/ก๊วน

ลักษณะการพบปะรวมตัวกันของกลุ่ม/ก๊วนต่างๆ ในสังคมเอเธนส์ก็มักจะกระทำกันในบ้านของใครคนใดคนหนึ่ง กินดื่มด้วยกัน มีการร้องรำทำเพลงและการสนทนาพูดคุย ดังนั้นขนาดของกลุ่ม/ก๊วนนี้ย่อมเป็นไปได้ยากที่จะมีขนาดเกินกว่ากลุ่มคนที่มาสังสรรค์ (party) กินข้าวเย็นกันโดยปรกติ และด้วยเงื่อนไขดังกล่าวนี้ ทำให้เราพอจะเห็นภาพและเริ่มเข้าใจ กลุ่ม/ก๊วน 14 คนที่ช่วยกันเขียนบัตรลงคะแนนจำนวน 190 ใบขึ้นมาเพื่อมุ่งเนรเทศ Themistocles ซึ่งจำนวน 14 คนนี้น่าจะเป็นจำนวนหรือขนาดปรกติของกลุ่ม/ก๊วน (hetaireia) ในสังคมการเมืองเอเธนส์

แม้ว่าจะไม่มีหลักฐานที่แน่นอนที่จะยืนยันชี้ชัดถึงจำนวนหรือขนาดโดยทั่วไปของกลุ่ม/ก๊วนในเอเธนส์ แต่ข้อเขียนคำบันทึกจำนวนไม่น้อยที่พอจะบ่งชี้ว่า กลุ่ม/ก๊วนในเอเธนส์น่าจะมีขนาดเล็ก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ฉากการเลียงฉลองการไถ่รางวัลชนะเลิศประกวดบทละครของ Agathon ที่ปรากฏในบทสนทนา Symposium ของ Plato ซึ่งมีจำนวนคนที่มาสังสรรค์ฉลองและสนทนากันมีประมาณ 7 คน และยังมีตัวอย่างในงานเขียนต่างๆ อีกมากที่บ่งบอกถึงจำนวนคนในแต่ละกลุ่มว่ามีไม่เกินสิบกว่าคนเป็นอย่างมาก³⁶

ขณะเดียวกัน คนๆ หนึ่งสามารถมีกลุ่มหรือก๊วนได้มากกว่าหนึ่ง ดังนั้น นักการเมืองเอเธนส์คนหนึ่งอาจจะได้รับการสนับสนุนจากกลุ่ม/ก๊วนต่างๆ และรวมการสนับสนุนนั้นเข้าเป็นพันธมิตรร่วมกัน

³⁴ ดู Plutarch, *Aristides* 2 อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 27.

³⁵ ดูเชิงอรรถที่ 42 ใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 27.

³⁶ ดูเชิงอรรถที่ 43 ใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 28.

ภายใต้การประสานของเขาได้ และการประสานที่เหมาะสมย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในอันที่จะทำให้กลุ่มเหล่านี้ก่อให้เกิดผลในทางการเมืองตามที่เขาดำรง 37

กลุ่ม/ก๊วนที่กลายเป็นฐานหรือพลังทางการเมืองนี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจที่เข้าใจรับรู้สำหรับพลเมืองเอเธนส์โดยทั่วไปเองด้วย จากที่ Socrates ในบทสนทนา Apology ของ Plato ได้กล่าวไว้ว่า “กลุ่ม/ก๊วนการเมืองต่างๆ (political clubs) เป็นสิ่งหนึ่งที่มาหาชนพลเมืองส่วนใหญ่ของเอเธนส์มักจะให้ความสนใจโดยปรกติ” 38 แต่ไม่ใช่ว่าพลเมืองเอเธนส์ทุกคนจะมีกลุ่มมีก๊วน เพราะคนที่จะมีกิจกรรมการสมาคมพบปะกันในลักษณะนี้ได้ย่อมต้องเป็นคนที่มีเวลาว่างและมีฐานะดีพอสมควร หลักฐานส่วนใหญ่ที่พบก็มักจะเป็นบันทึกเรื่องราวการสมาคมของชนชั้นสูงในเอเธนส์เสียเป็นส่วนใหญ่ ขณะเดียวกัน การรวมเป็นกลุ่มเป็นก๊วนของคนจนก็จำเป็นต้องยอมมีบ้างเช่นกัน แต่มันก็น่าจะเป็นเรื่องยากที่จะจินตนาการถึงการสมาคมรวมกลุ่มของคนชั้นล่างว่าเป็นกิจกรรมปรกติของพวกเขาเหมือนพวกชนชั้นสูง ความยากจนและการสมาคมสโมสรน่าจะเป็นเรื่องที่เป็นด้วยกันได้ยาก เพราะการเข้ากลุ่ม/ก๊วนนั้นก็มักจะมีการกินเลี้ยงและการดื่มสังสรรค์ ซึ่งไม่ใช่กิจกรรมการผ่อนคลายที่คนทุกคนจะทำได้ เช่นเดียวกันกับกลุ่มครอบครัวการเมือง ซึ่งจะมีได้ก็แต่คนจำนวนหนึ่งในสังคมเท่านั้นที่เป็นครอบครัวที่มีสถานะภาพทางเศรษฐกิจสังคมสูง

V

จากที่กล่าวมานี้ พอจะสรุปให้เห็นถึงเส้นทางสู่อำนาจทางการเมืองในประชาธิปไตยเอเธนส์เมื่อสองพันห้าร้อยปีที่แล้ว ผู้มีบทบาทอิทธิพลอำนาจทางการเมืองในสภาประชาชนและที่ดำรงตำแหน่งสำคัญๆทางการเมืองคือคนกลุ่มเล็กๆที่มาจากครอบครัวตระกูลที่มีฐานะดี ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่นักการเมืองที่มีชื่อเสียงส่วนใหญ่ของเอเธนส์ อันได้แก่ พวกของ Cimon หรือของ Pericles จะมาจากครอบครัวดังกล่าว จะเห็นได้ว่าแม้ว่าประชาธิปไตยเอเธนส์จะให้หลักประกันกับพลเมืองทุกคน แม้ว่าจะยากจนแค่ไหนที่จะมีสิทธิมีเสียงในสภาประชาชน แต่การจะทำให้เสียงของตนดังได้นั้น ย่อมต้องอาศัย “ต้นทุนทางการเมือง” ที่สำคัญยิ่ง อันได้แก่ สถานะภาพ การประสานโยงใยฐานอำนาจอิทธิพลผ่านครอบครัววงศ์วานญาติและกลุ่ม/ก๊วนในสังคม

³⁷ ดู G. Calhoun, *Athenian Clubs*, 23 อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 28.

³⁸ Plato, *Apology* 36b, อ้างใน G. Calhoun, *Athenian Clubs*, 23, อ้างใน W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 28.

คนที่ก้าวสู่อำนาจทางการเมืองย่อมจะต้องมาจากครอบครัวตระกูลที่เก่าแก่สืบสานต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการหาการสนับสนุนจากภายในเครือญาติ (family ties) ต่อจากนั้น เขาจะต้องทำตัวเป็นผู้มีน้ำใจ ดูแลช่วยเหลือผู้คนหรือการใช้การเมืองแบบอุปถัมภ์ (the politics of largess) เพื่อสร้างฐานอำนาจให้กับตัวเขาและตระกูลของเขา ต่อจากนั้น ในการหาผู้ครอง เขาย่อมเลือกคนที่จะมาเป็นภริยาเขาอย่างไตร่ตรอง (the extension of family ties) ขึ้นต่อไปคือ การหากลุ่ม/ก๊วนสังสรรค์ (hetaireia) ในสังคม สร้างความสัมพันธ์สนมกลมกลืน ให้สมาชิกคนอื่นๆ เชื่อถือและยอมรับในตัวเขา และเมื่อประเด็นการสนทนาในกลุ่ม/ก๊วนเริ่มเข้าเรื่องการเมือง เขาก็จะเสนอความคิดให้คนในกลุ่มของเขา และถ้าทุกอย่างดำเนินต่อไปตามทางที่ควรจะเป็น มันก็เป็นเรื่องง่ายที่บรรดาเพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง และพันธมิตรของเขาจะไปให้การสนับสนุนเขาในการประชุมสภาประชาชนในครั้งต่อไป หรือพวกเขาเหล่านี้ก็จะกลายเป็นกำลังสำคัญสำหรับเขาในสภาหาร้อยหรือในศาลประชาชน และพร้อมด้วยจังหวะโอกาสที่เหมาะสมกับความสามารถส่วนตัวในการอภิปรายโน้มน้าว เส้นทางสู่อำนาจทางการเมืองก็เป็นสิ่งที่อยู่แค่เอื้อมสำหรับเขาคงนั้น

VI

มิตรภาพแห่งพ้องพ้องในทางการเมือง (Political Friendship)

สำหรับสังคมเอเธนส์ สิ่งที่เป็นต้นทุนทางการเมืองของนักการเมืองนี้—ครอบครัว สายสัมพันธ์การแต่งงาน การอุปถัมภ์ ก๊วนกลุ่มสังคม--- ถูกเข้าใจโดยรวมในความหมายของคำว่า “philoi” ซึ่งกินความรวมถึงเพื่อนพ้องญาติพี่น้องและบรรดาผู้ที่มีความใกล้ชิด และคำว่า “philoi” มักจะถูกแปลว่า “เพื่อน” หรือ “คนของเรา” (one’s own people) หรือพูดง่าย ๆ ว่าเป็น กลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่เป็น “พวก” ของเรา

ดังนั้น กลุ่มคนที่จะเป็น “พวก” (philoi) ของนักการเมืองในเอเธนส์ จะประกอบไปด้วยหนึ่งเครือญาติทั้งสายตรงและที่ดองกัน สอง ผู้คนชาวบ้านที่เขาอนุเคราะห์ช่วยเหลือดูแล สาม สายสัมพันธ์สมาคมกับกลุ่ม/ก๊วนต่างๆ และจากการประสานเชื่อมโยงเครือข่ายเหล่านี้ก็จะก่อตัวกันเป็น “พวก” (philoi) ของนักการเมืองคนหนึ่งๆ ดังนั้น เพื่อนหรือพวกนี้จึงมีนัยความหมายทางการเมืองด้วย หรือสามารถสรุปเรียกสั้นๆ ด้วยคำว่า “สายสัมพันธ์มิตรภาพ หรือ พวกพ้องทางการเมือง” (political friendship)

และจากสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ จะพบว่า กลุ่มต่างๆ ที่เคลื่อนไหวมีผลทางการเมืองในเอเธนส์นั้นส่วนใหญ่เป็น “สายสัมพันธ์หรือพวกพ้อง” ของกลุ่มต่างๆ หลากหลาย ดังนั้น หนทางปกติที่นักการเมืองคนหนึ่งจะสามารถมีอิทธิพลทางการเมืองได้ก็คือ หาสายสัมพันธ์หรือหาพวกพ้องที่เหมาะสมและพยายามที่จะทำให้พวกพ้องเหล่านี้เคลื่อนไหวสนับสนุนเขา และด้วยเงื่อนไขนี้เอง เราจึงจะพบว่าวิธีการที่ดีที่สุดวิธีหนึ่งในการทำลายคู่ต่อสู้ทางการเมืองก็คือ การแย่งชิงหรือทำลาย “พวกพ้อง” (philoi) หรือฐานเสียงของเขาให้ได้

เราสามารถกล่าวได้ว่า จากสายตาของคนในสังคมสมัยใหม่ การเมืองเอเธนส์ดำเนินไปในลักษณะที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ส่วนตัวสูงมาก แต่ก็มิได้หมายความว่า ปัจจัยเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ชนชั้น หรือความผลประโยชน์ส่วนรวมของเอเธนส์จะไม่มีมีความสำคัญเลยในการเมืองเอเธนส์ยุคโบราณ แต่ปัจจัยดังกล่าวเหล่านี้ดำเนินไปในลักษณะที่แตกต่างจากการเมืองสมัยใหม่มาก เพราะปัจจัยเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ชนชั้น และผลประโยชน์ส่วนรวมในเอเธนส์ดำเนินไปผ่านช่องทางการเมืองในแบบ “พวกพ้อง” (philo) โดยการใช้อิทธิพลผลักดันผ่านการสนับสนุนของพรรคพวกของนักการเมืองแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม

ภายติกรีกโบราณที่เป็นที่กล่าวถึงเสมอในวรรณกรรมต่างๆ และข้อเขียนคำบันทึกเหตุการณ์ทางการเมืองคือ “Like attracts like”³⁹ หรือ “คนแบบเดียวกันก็มักจะชอบคบหรือดึงดูดคนแบบเดียวกัน” และภายติกรีกกล่าวนี้ก็สะท้อนสถานะความจริงทางสังคมการเมืองในเอเธนส์ได้เป็นอย่างดี เพราะในเอเธนส์ คนที่มีความคิดริเริ่มวิถีชีวิตที่คล้ายๆ กันมักจะคบหารวมตัวกันและเรียกร้องหรือนำเสนอนโยบายที่สนองตอบต่อผลประโยชน์ของกลุ่มพวกพ้องของตน

ถ้าจะเปรียบเทียบการเมืองประชาธิปไตยเอเธนส์กับการเมืองประชาธิปไตยสมัยใหม่ จะเห็นได้ว่า ในประชาธิปไตยสมัยใหม่ โดยเฉพาะในประเทศตะวันตก พรรคการเมืองมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในฐานะที่เป็นพาหนะสำคัญพื้นฐานที่สุดในการที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายทางการเมือง โดยที่บรรดากลุ่มกดดัน (pressure groups) และบรรดากลุ่มวิ่งเต้นทางการเมือง (lobbyists) ทั้งหลายจะต้องมาปฏิสัมพันธ์ผ่านพรรคการเมือง คนที่ตั้งความหวังจะเป็นนักการเมืองอย่างจริงจังจะต้องเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคหนึ่งตั้งแต่วันหนุ่มสาว หรือแม้ในการวางแผนทางการเมืองของพวกหัวรุนแรงหรือกลุ่มปฏิวัติเองก็ยังคงคำนึงถึงปฏิริยาที่จะเกิดขึ้นจากพรรคการเมืองสำคัญๆ ในประเทศของตน

แต่ในสังคมโบราณอย่างนครรัฐเอเธนส์ ที่ไม่มี “พรรคการเมือง” อย่างในสังคมการเมืองสมัยใหม่ กลุ่ม/ก๊วน พวกพ้องเล็กๆ น้อยๆ ---ที่แม้ว่าบางกลุ่มจะไม่ได้เป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างจริงจัง---กลับสามารถเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทางการเมืองที่สำคัญ เพราะกลุ่ม/ก๊วนเหล่านี้ ทำหน้าที่หรือมีพฤติกรรมหลายอย่างที่เป็นภาระหน้าที่ของพรรคการเมืองสมัยใหม่

ดังนั้น ใครก็ตามที่ต้องการเข้าใจการเมืองประชาธิปไตยเอเธนส์ในศตวรรษที่ห้าจะต้องเข้าใจสายสัมพันธ์พวกพ้องของคนเอเธนส์ และจำต้องติดตามหาข้อมูลไม่เพียงแต่เฉพาะที่เกิดขึ้นในสภาประชาชนหรือสภาหารือ แต่รวมถึงการพบปะรวมตัวกันของกลุ่ม/ก๊วนต่างๆ ของกลุ่มเพื่อนและกลุ่มเครือญาติ ต้องศึกษาเข้าใจความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ รวมทั้งแผนผังสายสัมพันธ์ของวงศ์สาครญาติของครอบครัวการเมืองต่างๆ (the genealogical charts of families) ต้องทำความเข้าใจถึงธรรมเนียมและทัศนคติที่เป็นแบบแผนของ “การเป็นพวกพ้อง” (philo) ต้องทำความเข้าใจถึงความคาดหวังที่เพื่อนพ้องมีต่อกัน

³⁹ ดูบทสนทนา the Republic, Book IV, 425c. ของ Plato ที่ Socrates อ้างถึงภายติกรีกกล่าวนี้: “At any rate, Adeimantus, it looks as though the start of someone’s education determines what follows. Doesn’t like always encourage like ?”

และกัน และอะไรที่พวกเขาถือว่าเป็นหน้าที่ที่พวกเขามีต่อบ้านเมือง และเมื่อใดที่เขาสามารถทำความเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า “มิตรภาพแห่งพวกพ้องทางการเมือง” (political friendship) ได้ เมื่อนั้น เขาถึงจะสามารถเข้าใจการเมืองเอเธนส์ในศตวรรษที่ห้าได้อย่างแท้จริง

แต่ที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือ เนื้อหาใจความที่ Plato กล่าวถึงความสำคัญของ “มิตรภาพแห่งพวกพ้องทางการเมือง” ในจดหมายฉบับที่เจ็ด (the Seventh Epistle) ที่เขาเขียนขึ้นในราวปลายสี่ต่อศตวรรษที่สาม ดังมีใจความว่า

“.....เมื่อข้าพเจ้ายังอยู่ในวัยหนุ่ม ข้าพเจ้าเคยมีความทะเยอทะยานเหมือนคนอื่นๆ ข้าพเจ้ามีความคิดที่จะก้าวเข้าไปในเส้นทางการเมือง (public life) ทันทีที่ข้าพเจ้าถึงวัยอันควร และสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นก็ดูจะเป็นใจให้ข้าพเจ้า ดังเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งสำคัญๆทางการเมือง และผู้ที่ได้เข้าไปดำรงตำแหน่งต่างๆที่ว่่านี้ก็ล้วนแต่เป็นบรรดาญาติพี่น้องและคนรู้จักคุ้นเคยของข้าพเจ้าเอง และพวกเขาก็ชักชวนให้ข้าพเจ้าเข้าร่วมกับพวกเขาทันที”⁴⁰ (324b-d)

.....ยิ่งข้าพเจ้าสะท้อนถึงสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นกับบรรดาบุคคลที่เข้าไปมีบทบาททางการเมือง และรวมถึงกฎหมายจารีตของบ้านเมืองของเรา และยิ่งข้าพเจ้าแก่ตัวลง ข้าพเจ้าก็ยิ่งตระหนักเห็นว่า มันเป็นเรื่องยากอย่างยิ่งในการจัดการบริหารบ้านเมืองให้ถูกต้อง เพราะข้าพเจ้ามองเห็นว่า มันเป็นไปได้ยากที่จะทำสิ่งต่างๆได้โดยปราศจากเพื่อนมิตรสหายและบรรดาผู้คนที่จงรักภักดีไว้เนื้อเชื่อใจได้ และการที่จะหาคนแบบนี้ได้ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่โชคดียังยิ่ง เนื่องจากบ้านเมืองของเราไม่ได้รับการชี้แนะสั่งสอนตามจารีตประเพณีปฏิบัติเหมือนในสมัยบรรพบุรุษของเรา” (325c-d)

ข้อความดังกล่าวของ Plato สะท้อนให้เห็นว่า ตัวเขาเองนั้นก็เชื่อในความสำคัญของสายสัมพันธ์ของกลุ่มเพื่อนพ้องที่มีอิทธิพลทางการเมือง แต่เห็นได้ชัดว่า Plato นั้นค่อนข้างผิดหวังในบรรดากลุ่มคนที่น่าจะเป็น “ครอบครัวเครือญาติ—กลุ่ม/ก๊วน” โดยทั่วไปในสังคมเอเธนส์ ดังที่เขากล่าวซ้ำใน

⁴⁰ ซึ่งได้แก่ Charmides ผู้มีศักดิ์เป็นลุงและ Critias ผู้เป็นลูกพี่ลูกน้องของ Plato

ตอนท้ายของข้อความข้างต้นนี้ว่า “มันเป็นไปไม่ได้เลยที่จะทำสิ่งต่างๆ ได้โดยปราศจากเพื่อนมิตรสหายและบรรดาผู้คนที่ยังรักภักดีไว้เนื้อเชื่อใจได้” แต่สำหรับเขา “การที่จะหาคนแบบนี้ได้ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่โชคดียิ่งๆ ยิ่ง เนื่องจากบ้านเมืองของเราไม่ได้รับการขึ้นาสั่งสอนตามจารีตประเพณีพฤติกรรมเหมือนในสมัยบรรพบุรุษของเรา” ซึ่งน่าจะหมายความว่า ตัวเขาและกลุ่มเพื่อนพ้องของเขานั้นเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมเอเธนส์ ขณะเดียวกัน พวกของเขาเองก็อาจจะเป็นกลุ่มคนที่แปลกแยกกับเป้าหมายและสภาพการณ์ของ “สายสัมพันธ์แห่งมิตรภาพพวกพ้อง” ที่เกิดขึ้นภายใต้ระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการเมืองการปกครองใหม่⁴¹

บทสรุป

โดยสรุป อย่างไรก็ตาม สาเหตุที่การเมืองเอเธนส์ดำเนินไปภายใต้ความสัมพันธ์เช่นนั้น อาจเป็นไปได้ว่า เพราะสังคมเอเธนส์เป็นสังคมโบราณที่ยังไม่มีความสลับซับซ้อนมากเหมือนระบบสังคมการเมืองสมัยใหม่ การแบ่งแยกแจกแจงหน้าที่ (differentiation) จึงยังไม่เกิดขึ้นและทั้งยังไม่มีความจำเป็น⁴² ดังนั้น กลุ่ม/ก๊วนพวกพ้องในทางสังคมสันตนาการจึงทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ควบคู่ไปกับหน้าที่อื่นๆ ด้วย แต่ถ้าเป็นเช่นนั้น เราจะอธิบายการเมืองในสังคมบางสังคมในศตวรรษที่ยี่สิบเอ็ดที่ยังดำเนินไปภายใต้อิทธิพลบทบาทของกลุ่ม/ก๊วนทางการเมืองอย่างไร ?

ในสายตาของนักรัฐศาสตร์ตะวันตกที่ศึกษาต้นทุนทางการเมืองในการเมืองสมัยใหม่ในโลกตะวันตกอาจตั้งข้อสังเกตว่า สายสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ไม่น่าจะเป็นต้นทุนทางการเมืองให้กับนักการเมืองได้ เพราะ ครอบครัวยุคสายสัมพันธ์การแต่งงาน-และก๊วนคัมภีร์นั้นมันจะไปคนละทิศคนละทางกัน และไม่น่าจะเป็นฐานทางการเมืองได้⁴³ แต่ต้นทุนทางการเมืองดังกล่าวนี้ถือเป็นฐานอำนาจทางการเมืองที่มีความกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันสำหรับการเมืองในสมัยกรีกโบราณ โดยเฉพาะในเอเธนส์อย่างที่กล่าวไปแล้ว ขณะเดียวกัน ต้นทุน

⁴¹ Plato และพวกพ้องของเขารวมตัวกันภายใต้การนำของ Socrates และปฏิเสธที่จะก้าวสู่ชีวิตทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และกลับจับกลุ่มกันวิพากษ์ประชาธิปไตยในนามของกลุ่ม “philosopher” นักความหมายของ “philosopher” ในฐานะกลุ่มทางการเมือง ดู ไชยันต์ ไชยพร, “ผู้ควบคุมความรู้ความจริง: the Masters of Truth: จากมือเทพเจ้าถึงมือมนุษย์: จากคนทรงเจ้าถึงพ่อค้าความรู้และอภิสิทธิ์ชนทางปัญญา” ใน วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 23 ฉบับที่ 2 (ธันวาคม 2543-พฤษภาคม 2544, หน้า 190-202. และความเป็นคนกลุ่มน้อยที่แปลกแยกของพวก Socrates และ Plato ดูเพิ่มเติมได้จาก L.B. Carter, *The Quiet Athenian* (Oxford: Clarendon Press: 1986), โดย Carter ได้ชี้ให้เห็นว่า กลุ่ม Socrates-Plato นั้นเป็น “ชาวเอเธนส์ที่แปลกๆ เกือบตัวเดียวๆ พิถีพิถัน” (the Quiet Athenians) ไม่สนใจที่จะมีชื่อเสียงหรืออำนาจทางการเมืองเหมือนชาวเอเธนส์อื่นๆ

⁴² ดู Talcott Parsons, *The Social System*, (Glencoe, Ill.: Free Press: 1951); Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, *Comparative Politics: A Developmental Approach*, (Boston: Little & Brown: c1966); David Easton, *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*, (New York: Alfred A Knopf: c1971).

⁴³ W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens*, opcit., p. 30.

ทางการเมืองของนักการเมืองในประชาธิปไตยเอเธนส์เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้วก็ดูจะไม่ใช่ว่าสิ่งแปลกแยกเห็นห่างไปจากสิ่งที่เป็นลักษณะหนึ่งของต้นตอทางการเมืองของนักการเมืองหรือการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือพรรคการเมืองในประชาธิปไตยของไทยในปัจจุบัน ซึ่งไม่ทราบว่าจะคล้ายคลึงหรือความไม่แปลกแยกแตกต่างกันักดังกล่าวนี้อาจจะเป็นเรื่องที่น่ายินดีหรือน่าเสียใจ ?